

บทที่ 3

มโนทัศน์เรื่องความตายในคัมภีร์จวงจื่อ

ประวัติจวงจื่อ

ชีวประวัติของจวงจื่อนั้นไม่ค่อยเป็นที่ทราบกัน ข้อมูลเท่าที่มีอยู่บ้างปรากฏอยู่ในบันทึกทางประวัติศาสตร์ (บทที่ 63) ของสุมาเจียน (145? - 89? B.C.) ตามบันทึกที่ว่านี้ จวงจื่อมีชื่อว่า โจว (Chou) เป็นชาวพื้นเมืองเหมิง (Meng) และครั้งหนึ่งเคยทำงานเป็น “พนักงานในสวนยาง” (an official in the lacquer garden) ในเมืองเหมิง ท่านมีชีวิตอยู่ในสมัยเดียวกับกษัตริย์ฮุย (King Hui) แห่งเมืองเหลียง (Liang) ซึ่งมีรัชสมัยอยู่ระหว่างปีที่ 370 - 319 ก่อนคริสตกักราช และกษัตริย์ฮวนแห่งเมืองฉี (King Hsuan of Ch'i) ซึ่งมีรัชสมัยอยู่ระหว่างปีที่ 319 - 301 ก่อนคริสตกักราช นั้นหมายความว่าจวงจื่อเป็นคนร่วมยุคสมัยกับเม่งจื่อ จวงจื่อนิพนธ์หนังสือไว้ประกอบด้วยตัวอักษรหนึ่งแสนคำหรือมากกว่านั้น¹

คัมภีร์จวงจื่อฉบับที่รวบรวมไว้ในงานนิพนธ์ฮั่นชู (The Hun shu) เมื่อสิ้นศตวรรษที่ 1 ก่อนคริสตกักราช แบ่งเป็น 52 บท ส่วนคัมภีร์จวงจื่อฉบับที่เป็นที่รู้จักกันทุกวันนี้เป็นการรวบรวมโดย เกาเซียง (Kuo Hsiang, died A.D. 312) ในช่วงคริสตศตวรรษที่ 3 โดยตัดทอนส่วนที่คิดว่าเป็นส่วนแปลกปลอมที่ค่อนข้างแน่ชัดออกไป เหลืออยู่ทั้งสิ้น 33 บท² กระนั้นคัมภีร์ทั้ง 33 บทที่เหลืออยู่ก็เชื่อว่าจะเป็นผลงานของจวงจื่อทุกบท เกาเซียงได้แบ่งคัมภีร์จวงจื่อออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

1. บทใน (Inner Chapters) คือ บทที่ 1 - 7 ยอมรับกันทั่วไปว่าเป็นงานเขียนของจวงจื่อเอง

¹ Watson, Berton. The Complete Works of Chuang Tzu. (New York : Columbia University Press), 1968, p.1.

² *Ibid.*, p.13.

2. บทนอก (Outer Chapters) คือ บทที่ 8 - 22 ประกอบด้วย³ ข้อเขียนของพวก บรรพนิยม (Primitivist) จนถึงกลางบทที่ 11 ส่วนที่เหลือเป็นข้อเขียนของสำนักจวงจื่อ (The School of Chuang Tzu) สอดแทรกด้วยส่วนของพวกนักผสมผสาน (Syncretist)

3. บทผสม (Mixed Chapters) ประกอบด้วยข้อเขียนของสำนักหยางจู (บทที่ 28 - 31) และบทสุดท้ายของพวกนักผสมผสาน (Syncretist) (บทที่ 33) ส่วนบทที่เหลือคือ บทที่ 23 - 27 และ 32 ประกอบด้วยเศษนิพนธ์อันไม่สมบูรณ์คละกั้นอยู่

คัมภีร์จวงจื่อฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษโดยสมบูรณมีอยู่จำนวนหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ฉบับแปลของ Herbert A. Giles (แปลเป็นภาษาไทยเฉพาะส่วนของบทในโดย มานพ อุดมเดช), James Legge, A.C. Graham, Berton Watson เป็นต้น ผู้วิจัยเลือกใช้ฉบับแปลของ A.C. Graham และ Berton Watson เป็นหลัก และใช้ฉบับแปลเป็นไทยของ Herbert A. Giles โดย มานพอุดมเดช มาประกอบ

ลีลาปรัชญาของจวงจื่อ

ก่อนจะทำการวิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องความตายในคัมภีร์จวงจื่อ จะกล่าวถึงลักษณะพื้นฐานทางปรัชญาของจวงจื่อก่อนพอสังเขป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของลีลาทางปรัชญา

อาเธอร์ แวลลี กล่าวถึงคัมภีร์จวงจื่อไว้ว่า “เป็นคัมภีร์ที่ลึกซึ้งที่สุดและให้ความบันเทิงมากที่สุดในโลกเล่มหนึ่ง”⁴ ศาสตราจารย์ เอ ซี แกรม กล่าวถึงจวงจื่อว่า “ไม่มีคนจีนอื่นใดเหมือนจวงจื่ออีกเลย”⁵ คำกล่าวเหล่านี้ให้ภาพของคัมภีร์จวงจื่ออันน่าประหลาดใจ มโนภาพของ “คัมภีร์” โดยทั่วไปแล้ว มักจะเป็นภาพของความ “เคร่งขรึม” ควบคู่กับความ “ลึกซึ้ง”

³ การแจกแจงประเภทของบทในที่นี้ พิจารณาตามการแจกแจงใน Graham, A.C. *Disputers of the Tao : Philosophical Argument in Ancient China.* (Illinois : Open Court, 1989), p.173.

⁴ Graham, A.C. (tr.) *Chuang-tzu : The Inner Chapters.* (London : Mandala, 1991), p.13.

⁵ *Ibid.*, p.4.

แต่หากเราถือตามคำกล่าวของอาเธอร์ แวลลี และ ศาสตราจารย์ เอ ซี แกรม แล้ว คัมภีร์ขงจื๊อ กลับเป็น “คัมภีร์” ที่ให้ภาพของความ “บันเทิง” ควบคู่กับความ “ลึกซึ้ง” อันผิดวิสัยของคัมภีร์ ในความเข้าใจของคนทั่วไป คำถามคือ ลักษณะประหลาดอันไม่มีใครเหมือนนี้มีนัยสำคัญหรือไม่ และอย่างไร⁶

เราอาจมองเห็นลักษณะข้างต้นได้ชัดเจนขึ้นเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับคัมภีร์ขงจื๊ออัน ทรงอิทธิพลยิ่งในประวัติศาสตร์ของอารยธรรมจีนจวบจนปัจจุบัน คัมภีร์ขงจื๊อเริ่มต้นในเล่มที่ 1 บทที่ 1 ว่า “มิใช่เรื่องน่าพิงใจหรือ ที่จะเพียรเรียนรู้ และนำไปประยุกต์ปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ; มิใช่เรื่องน่ายินดีหรือที่มีมิตรจากแดนไกลมาเยือน (เพื่อขอศึกษาด้วย); บุคคลผู้ไม่ขัดเคืองกับการที่ ผู้อื่นไม่ประจักษ์ถึงความสามารถของตน มิใช่สุภาพชนหรือหรือ”⁷

คัมภีร์ขงจื๊อเริ่มต้นด้วยการให้ความสำคัญแก่การเรียนรู้อย่างพากเพียร และการ ปฏิบัติอย่างจริงจัง⁸ ตลอดจนหมั่นฝึกฝนตนจากสภาพการณ์ที่ตนเผชิญอยู่ (เช่น การที่ผู้อื่นไม่ ประจักษ์ในความสามารถของตน) แม้จะเป็นลักษณะของการยินดีที่จะได้เรียนรู้ แต่คงปฏิเสธไม่ได้ว่า นี่เป็นการยินดีที่มีลักษณะเคร่งขรึมจริงจังอยู่น้อยเลย นอกจากนี้ ยังมีข้อสังเกตอีกว่า นอกจากทำที่อันเคร่งขรึมจริงจังแล้ว ขงจื๊อได้เปิดจากการเรียนรู้ฝึกฝน ด้วยการก้าวเข้าสู่โลกแห่ง สังคมมนุษย์ การเรียนรู้ คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับมนุษย์ และจากมนุษย์ เพื่อความเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์

ลองพิจารณาคัมภีร์สำคัญอีกเล่มหนึ่งในฝ่ายสำนักเต๋า คือ คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ซึ่งดูจะ ใกล้เคียงกับคัมภีร์ขงจื๊อมากกว่าคัมภีร์ขงจื๊อ คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง บทที่ 1 บันทึกว่า

เต๋าที่อธิบายได้มิใช่เต๋ออันอมตะ

ชื่อที่ตั้งให้กันได้ก็มิใช่ชื่ออันสูงส่ง

เต๋านั้นมีอาจอธิบายและมีอาจตั้งชื่อ

⁶ คำตอบของคำถามนี้ในบทสรุปของวิทยานิพนธ์

⁷ James. Legge (tr.) *Confucian Analects*. (Hong Kong : Wei Tung Book store, 1966), 1/1 p.1. ; คำแปลในที่นี้พิจารณาประกอบกับฉบับของ D.C.Lau ส่วนข้อความในวงเล็บ พิจารณา ใส่เพิ่มเติมจากฉบับแปลของ ล.เสถียรสุด

⁸ โปรดดูเรื่องการเรียนรู้ในความหมายของขงจื๊อในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้

เมื่อไรชื่อทำฉันใดจักให้ผู้อื่นรู้
ข้าพเจ้าขอเรียกสิ่งนั้นว่า “เต๋า” ไปพลาง ๆ⁹

แม้คัมภีร์เต๋าเต๋อจิงจะเปิดฉาก ด้วยการกล่าวถึงสภาวะอันเหมือนจะพ้นจากขอบเขตอันจำกัดของมนุษย์ ซึ่งแตกต่างจากขงจื้อ แต่เราก็ยังคงพบลักษณะของความเคร่งขรึมจริงจังอยู่ เช่นเดียวกับที่พบในคัมภีร์ขงจื้อ¹⁰

ขณะที่คัมภีร์สำคัญข้างต้นทั้งสองเล่ม ใช้ทำที่ที่เคร่งขรึมจริงจังในการนำเสนอเนื้อหาอันลึกซึ้งของตน คัมภีร์จวงจื๊อกลับเปิดฉากในบทที่ 1 ดังนี้

ในมหาสมุทรแดนเหนือมีมัจฉาอยู่ตัวหนึ่ง ตัวใหญ่หลายพันลี้ มีชื่อเรียกว่า คุณ แปลงร่างเป็นปักษีตัวหนึ่งมีเหยี่ยวไล่ หลังกว้างหลายพันลี้มีชื่อว่า เฝิง เมื่อมันโผล่ขึ้นและบินไป ปีกของมันประดุจเมฆคลุมฟ้า ครั้นพญาปักษีตัวนี้เห็นผ่านบึงสวรรค์มุ่งสู่ทะเลทักษิณ บันทึกสนเท่ห์ของซีเสี่ยพรรณนาว่า เมื่อเฝิงกำลังมุ่งสู่สมุทรแดนใต้ มันโพงน้ำกระเซ็นไปตลอดระยะทางสามพันลี้ มันโผล่ขึ้นด้วยสายลมและสองปีกสูงเก้าหมื่นลี้ มันบินอยู่เป็นเวลาหกเดือนแล้วจึงพัก ความร้อนเด่นระยับอยู่ในอากาศประดุจฝูงม้าผกเฝินห้อแล่น ฝุ่นผงคลีฟุ้งตลบดังหนึ่งม่านหมอกยามเช้าจะนี้ สรรพสิ่งมีชีวิตทั้งหลายล้วนถูกโบกโบย เนื่องจากแรงบินของเฝิงในห้องฟ้า ม่านฟ้าที่เป็นสีครามนั้น น่านครามแน่หรือ หรือเพียงดูครามเพราะคลีฟุ้งเข้าสู่อันตภาวะ เมื่อเฝิงมองลงมาเบื้องล่าง จะดูครามเช่นเดียวกัน¹¹

⁹ พจนานุกรมสันติ (แปลและเรียบเรียง). วิถีแห่งเต๋า. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคสดีไทย, 2533, หน้า 43.

¹⁰ เนื้อหาในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ส่วนอื่น ๆ ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ โปรดดูในบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

¹¹ มานพ อุดมเดช. ก้าวอย่างบนทางคู่. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แสงแดด, 2530). บทที่ 1, หน้า 43. การอ้างจากฉบับแปลของมานพจะพิจารณาแก้ไขโดยเทียบเคียงกับฉบับของ Graham, A.C. และ Berton Watson.

บทเปิดเรื่องของคัมภีร์จวงจื๊อไม่ได้นำเราเข้าสู่โลกแห่งการเรียนรู้อันเคร่งขรึมจริงจัง เช่นในคัมภีร์ขงจื๊อ และไม่ได้นำเราเข้าสู่สภาวะอันคลุมเครือแต่ดูสูงส่งเช่นคัมภีร์เต๋าแต่อย่างใด แต่คัมภีร์จวงจื๊อเปิดเรื่อง โดยการนำเราเข้าสู่โลกแห่งจินตนาการ อันพ้นจากข้อจำกัดใด ๆ เราอาจพิจารณาได้ว่า จวงจื๊อสร้างจิตตภาพของปลา และนกยักษ์อันไม่อาจหยั่งวัดขนาดมึนมาได้ขึ้น เพื่อชักนำเราให้ก้าวพ้นจากโลกทัศน์อันคับแคบที่ผูกติดกับสิ่งที่ประสาทสัมผัสรับรู้ มีข้อสังเกตอยู่ว่า คำว่า “คุน (k'un)” นี้ โดยความหมายแล้วคือ ไชปลา คล้ายกับจะบอกเราว่า สิ่งที่ใหญ่อย่างแท้จริงนั้นในขณะเดียวกันก็คือสิ่งที่เล็กด้วย หรืออย่างน้อยก็รวมเอาสิ่งที่เล็กไว้ด้วย¹² นอกจากนั้น ในจินโบราณ มีความเข้าใจว่า โลกมีศูนย์กลางอยู่ที่อาณาจักรจีน แวดล้อมด้วยพวกอนารยชน ซึ่งเปิดออกสู่เวียงน้ำอันถือเป็นขอบเขตจำกัดของโลกมนุษย์¹³ การเริ่มเรื่องของจวงจื๊อ ณ มหาสมุทรทางเหนือจึงมีนัยถึงการชักชวนให้ก้าวพ้นจากโลกทัศน์อันคับแคบดังกล่าว แม้แต่เอกลักษณ์แห่งความเป็นตัวตน (identity) ที่คนทั่วไปมั่นใจว่าเป็นสิ่งที่แน่นอนไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ก็ถูกทำลายจากบทเปิดเรื่องของจวงจื๊อด้วยการจินตนาการถึงการที่ปลาคุนแปรร่างเป็นนกเมิงโอบยบินออกจากห้วงน้ำสู่ฟ้ากว้าง จวงจื๊อชักชวนให้เรา “เรียนรู้” แต่มิใช่ในลักษณะของการจำเรียนจากตำราและฝึกฝนจารีตอย่างขงจื๊อ¹⁴ จวงจื๊อชักชวนให้เรา “เรียนรู้” ที่จะ “โอบยบิน” สู่ฟ้าอันไพศาล ที่สูงจน “เมื่อมองลงมา ทุกสิ่งเบื้องล่างล้วนดูเหมือนสิ่งที่อยู่ข้างบน” อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนจวงจื๊อจะเตือนเราไว้ในบทเริ่มต้นนี้ว่า การจะโอบยบินสู่อิสระภาพแห่งชีวิตนี้ เราจำเป็นต้องเตรียมตัวเสียก่อน ดังเรื่องราวที่บันทึกไว้ตอนต่อมารวว่า

¹² Wu, Kuang-ming. *The Butterfly as Companion*. (State University of New York Press, Albany, 1990), p.70.

¹³ Ibid., p.69.

¹⁴ จวงจื๊อล้อเลียนการเรียนรู้จากตำราไว้ในบทนี้เช่นกัน โดยกล่าวเป็นเชิงอ้างอิงตำราเพื่อความหนักแน่นของเรื่องราวของตน ตำราที่จวงจื๊อยกมาคือ "Ch'i Hsieh" ซึ่งมีความหมายได้ 4 ความหมาย คือ อาจเป็นชื่อของบุคคลผู้บันทึกเรื่องราวประหลาดอัศจรรย์ หรือ ตำราเรื่องโกหกแห่งรัฐ ch'i, หรือ ตำราแห่งความกลมกลืนประสาน, หรือ รวมเรื่องตลกหลอกหลวง Burton Watson ให้ความเห็นไว้ใน *The Complete works of Chuang Tzu* p. 29f ว่า น่าจะเป็นการล้อเลียนบรรดานักปราชญ์สำนักอื่นในยุคนั้น ที่นิยมอ้างอิงตำราโบราณมาสนับสนุนข้อเสนองานของตน

เรือใหญ่แล่นได้ต้องพึ่งห้วงมหรณพฉันใด อาศัยเพียงน้ำจากถ้วยรินใส่หลุม ๆ น้อย เมล็ดไค้ก็ลอยแล่นได้ดังเรือลำเล็ก ๆ หากวางถ้วยลงไปแทน ย่อมจดจั่งน้ำตื้นมีอาจสมกับเรือใหญ่ โฉนถ้วยจะลอยแล่นได้ ขอเพียงให้สูงแท้ ๆ ย่อมมีที่ว่างพอสำหรับช่วงปีกอันไพศาล ดังนั้น ยามเมิงพญาปักษาไผ่ขึ้นสู่ความสูงกำหนดี่นลี่ ย่อมมีอากาศเพียงพออยู่ใต้ปีกของมัน ครั้นมันติดลมแลฟ้าครามจรดหลังแล้วก็ไร้สิ่งกีดขวาง มันก็บินมุ่งสู่ทิศใต้ จักจั่นตัวหนึ่งแลนกพิราบหนุ่มตัวหนึ่งได้หัวเราะเยาะเมิงพญาปักษา แล้วว่า "ประสาเรายิ่งพยายามเป็นอย่างยิ่ง จึงสามารถบินจากต้นไม้ต้นหนึ่งไปยังอีกต้นหนึ่งได้ มิหนำซ้ำ บางคราวเรายิ่งพลัดหล่นร่วงเสียดหว่างทาง ฉะนี้แล้วจะเป็นไปได้เช่นไรที่จะบินสูงขึ้นไปถึงกำหนดี่นลี่แลมุ่งได้"¹⁵

การเรียนรู้ที่จะ "โบยบิน" นี้ จำเป็นต้องปลดปล่อยตนเองจากความคิดและโลกทัศน์อันคับแคบของเราเสียก่อน และพร้อมที่จะยอมรับเอาโลกทัศน์ที่กว้างไกลมาใช้ มิเช่นนั้นก็จะเปรียบเหมือนจักจั่นและนกพิราบซึ่งหัวเราะเยาะนกเมิง โดยใช้โลกทัศน์อันจำกัดของตนไปตัดสินว่าเรื่องที่พ้นไปจากปกติวิสัยของตนนั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้ โดยไม่เคยสำเหนียกถึงความคิดอันคับแคบของตนเลยแม้แต่น้อย เราจะเข้าใจประเด็นนี้มากขึ้นถ้าได้พิจารณาเรื่องราวจากคัมภีร์จวงจื่อ ในบทเดียวกันดังต่อไปนี้

จวงจื่อ เล่าแก่จวงจื่อว่า "พระเจ้าแผ่นดินแคว้นยุยทรงให้เมล็ดพันธุ์น้ำเต้าใหญ่แก่ข้าพเจ้าจำนวนหนึ่ง ครั้นเมื่อข้าพเจ้าได้ปลูกแล้ว เมล็ดพันธุ์เหล่านั้นล้วนให้ผลออกมาผลหนึ่ง ๆ ใหญ่พอจะได้อัด ข้าพเจ้าใช้มันบรรจุน้ำแต่มันหนักเกินกำลังของข้าพเจ้า เหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงผ่าครึ่งเพื่อทำเป็นจวัก แต่มันก็ตื้นเกินไปใช้ตักอะไรก็ได้แลทั้งใหญ่เทอะทะไร้ประโยชน์ยิ่ง ข้าพเจ้าจึงทุบมันแตกออกเป็นเสียงเสียดสี"

จวงจื่อได้ฟังดังนั้นจึงว่า "สหายเอ๋ย ท่านช่างเขลายิ่งนัก มีชายผู้หนึ่งจากเมืองของรัฐซาสามารถปรุงขี้ผึ้งรักษามือที่แตกกระแหว่ได้วิเศษยิ่ง ครอบครัวของเขาหาเลี้ยงชีพด้วยกิจการฟอกไหม อันเป็นอาชีพที่สืบทอดจากบุพการีลงมาหลายชั่วโคตรแล้ว ครั้งนั้นยังมีนักเดินทางผู้หนึ่งได้ยื่นคำร่ำลือเกี่ยวแก่ขี้ผึ้งวิเศษ จึงเสนอทองหนึ่งร้อยแท่งเพื่อแลกกับสูตรลับของช่างฟอกไหม ครอบครัวช่างฟอกไหมจึงประชุมปรึกษากันว่า "ตระกูลของเราหรือล้นหาเลี้ยง

¹⁵ มานพ อุดมเดช. อ่างแล้ว, บทที่ 1, หน้า 44.

ชีพด้วยการฟอกไหมก็หลายชั่วโคตรแล้ว จนปานนี้มีทองนับได้ไม่กี่แท่ง บัดนี้อาศัยเพียงวันเดียวมาตราว่าขายสุตรลับไปเสียก็จะได้ทองนับหนึ่งร้อยแท่ง อยากระนั้นเลยขายมันไปเสียเถิด" ครั้นนักเดินทางได้สุตรลับไปแล้ว ก็นำทูลเกล้าถวายพระเจ้าแผ่นดินแคว้นหงอ เวลานั้นแคว้นหงอแลหวยทำศึกกัน พระเจ้าแผ่นดินแคว้นหงอทรงแต่งตั้งนักเดินทางให้เป็นแม่ทัพของพระองค์ ในฤดูหนาวทั้งสองฝ่ายได้ทำศึกยุทธนาวีต่อกัน แลฝ่ายหวยก็แตกพ่ายไปสิ้น พระเจ้าแผ่นดินแคว้นหงอจึงทรงปูนบำเหน็จแก่นักเดินทางให้กินบรรดาศักดิ์ใหญ่โตพร้อมทั้งพระราชทานที่ดินอีกเป็นอันมาก ทั้งสองกรณีล้วนเป็นการบำบัดแก้ไขแก่มือที่แตกกระแหงอย่างเดียวกัน หากแต่กาลเทศะนั้นต่างกันสิ้น คนผู้หนึ่งได้กินบรรดาศักดิ์ คนอีกพวกหนึ่งยังคงฟอกไหมอยู่เช่นเดิม บัดนี้ท่านมีผลน้ำเต้าใหญ่จุได้ห้าถัง ไฉนท่านมิดคิดทำเป็นดังใหญ่ ๆ ใช้มันล่องไปตามแม่น้ำทะเลสาบ แทนที่จะไปเอากังวลกับความไร้ประโยชน์ในการตักตวงเล็ก ๆ น้อยของมันเล่า จิตของท่านยังคง่วนวายอยู่กับสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ยิ่งนัก¹⁶

เรื่องราวเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า การจำกัดความคิดอยู่กับกรอบของตรรกะแห่งประโยชน์ใช้สอย เท่าที่อยู่คือมีอยู่นั้น จุดรั้งอยู่คือไฉนจากการที่จะเข้าไปสัมผัสถึง "ความรื่นรมย์" และแก่นแห่งประโยชน์ของสรรพสิ่งในธรรมชาติ (ซึ่งแน่นอนว่าย่อมต่างจาก "ประโยชน์ใช้สอย" ที่มุ่งเน้นเพียงด้านใดด้านหนึ่งของมนุษย์) มนุษย์ใช้ตรรกะวิเคราะห์หาประโยชน์ใช้สอยเพื่อแสวงหาความสุข ความรื่นรมย์ แต่ด้วยการผูกติดอยู่กับกรอบแห่งตรรกะอันจำกัดคับแคบนี้เองที่มนุษย์ได้ทำลายโอกาสแห่งความรื่นรมย์ที่ธรรมชาติมอบให้ลงเสีย จวงจือซังชวนให้เราปลดปล่อยตนเองจากความติดยึดอันคับแคบนี้ แล้วให้ความสำคัญแก่จินตนาการและปัญญาอันพ้นจากกรอบแห่งตรรกะมากกว่าที่เป็นอยู่ อันจะนำมนุษย์เข้าสู่เส้นทางของการโอบยิบสู่อิสรภาพแห่งชีวิตต่อไป

แต่กระนั้นมนุษย์อย่างอยู่จือซึ่งไม่ต่างจากนกพิราบที่เฝ้าเหยียนกเมิง ก็ยังคงถกเถียงกับจวงจือต่อไป โดยเล่าเรื่องใหม่ขึ้นมาอีกว่า

"ข้าพเจ้ามีต้นไทรอยู่หนึ่งต้น แม้จะดูสูงใหญ่แต่ลำต้นก็ขรุขระปูดโปนแลเต็มไปด้วยตุ่มตาทิงหรือก็ล้วนบิดเบี้ยวแลคดงอ ยิ่ง มีอาจใช้วงเวียนหรือไม้ฉากวัดออกมาให้แม่นยำได้ มันยืนต้นอยู่ริมทาง แต่หาได้มีช่างไม้คนใดใส่ใจแม้แต่จะขายตาดูก็ไม่ บัดนี้เล่าคำสอนของ

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, บทที่ 1, หน้า 55-56.

ท่านยอมแจกเช่นไม้ใหญ่ที่ไร้ประโยชน์ โหนดเลยจะมีผู้ใส่ใจในสิ่งที่ท่านพูด" จวงจื๊อจึงว่า "ท่านเคยเฝ้าดูแมวป่าหรืออีเห็นหรือไม่ มันล้วนชอบตัวติดกับพื้นดินเพื่อรอคอยเหยื่อของมัน แล้วมันก็กระโจนไปทางโน้นที่แลทางนี้ที่ กระทั่งมันสามารถจับและล่าเหยื่อของมันได้สำเร็จ แลจามรึนั่นเล่ายิ่งใหญ่ปานเมฆบังฟ้า ถึงยิ่งใหญ่ปานนั้นก็เกิดมีอาจจับหนูได้ บัดนี้ตัวท่านมีต้นไม้ใหญ่อยู่ต้นหนึ่ง โหนดจึงเอากังวลอยู่กับเรื่องที่ว่า มันหาประโยชน์อันใดมิได้อยู่อีกเล่า โหนดท่านจึงมีปลุกมันลงบนพื้นดินอันแห้งแล้งว่างเปล่าที่ใดสักแห่ง ที่ซึ่งท่านสามารถเดินชมไปรอบ ๆ มันได้ ไม่ต้องกระทำสิ่งใดนอกเสียจากนอนและหลับอยู่ใต้คาบของมัน ไร้ผู้จะพยายามโค่นมัน มิมีสิ่งใดสามารถทำอันตรายมัน นับแต่เมื่อมันไร้ประโยชน์นั้นแล้ว ฉะนั้นแล้ว เช่นไรหรือที่มันสามารถทำให้ท่านต้องเป็นกังวล¹⁷

ในเรื่องนี้ ชูยจื๊อ ยังคงใช้ตรรกะแบบเดิมในการปฏิสัมพันธ์กับสรรพสิ่ง โลกของชูยจื๊อคือโลกที่ใช้ตัวตนของชูยจื๊อ (ซึ่งถูกกล่อมเกลามาจากอดีตอีกทีหนึ่ง) มาเป็นจุดศูนย์กลาง การใช้ตัวเองเป็นจุดศูนย์กลางนี้เองที่ทำให้ชูยจื๊อพลาดจากการเสพรับความรื่นรมย์เรียบง่ายที่ธรรมชาติมอบให้อีกครั้งหนึ่ง ขณะที่จวงจื๊อเสนอให้เรา "สร้าง" โลกขึ้นใหม่ โดยไม่ใช้ตัวตนของตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง การ "สร้าง" โลกนี้ มิได้หมายถึงการสร้างชนิดเดียวกับที่เราสร้างโต๊ะ เก้าอี้ หากคือการ "สร้าง" โดยไม่สร้าง (non-make) ซึ่งหมายถึงการปรับเปลี่ยนโลกทัศน์และวิถีชีวิตของเราในการมีปฏิสัมพันธ์ กับ "โลก" ที่เป็นอยู่ ในแง่นี้ เรามิได้สร้างโลกขึ้นจริง ๆ แต่ก็เสมือนกับว่าสำหรับเราแล้วโลกได้เปลี่ยนไปจากโลกที่มีเราเป็นจุดศูนย์กลาง สูโลกอย่างที่มีมันเป็นอยู่¹⁸ ซึ่งในเรื่องนี้ จวงจื๊อเสนอให้ชูยจื๊อถอดถอนตัวเองจากการเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่งมาให้ต้นไม้ต้นนั้นเป็นศูนย์กลางแทน แล้วแสวงหาความรื่นรมย์ด้วยการ "เดินชมไปรอบ ๆ" ไม่ต้องกระทำสิ่งใดนอกจากนอนและหลับอยู่ใต้คาบอย่างสุขใจไม่ต้องมาหงุดหงิดก่อกวนกับการที่วิเคราะห์แล้ววิเคราะห์เล่า ก็หาประโยชน์จากมันไม่ได้เสียที่

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, บทที่ 1, หน้า 56-57.

¹⁸ ผู้สนใจกรุณาดูเพิ่มเติมจาก Wu Kuang ming, Non-world-making in Chuang Tzu. *Journal of Chinese philosophy* 18 (1991), pp. 37-38.

จากจุดนี้เราพอจะสรุปลักษณะพื้นฐานทางปรัชญาของจวงจื๊อได้อย่างน้อย 2 ประการด้วยกันคือ

1. จวงจื๊อเสนอให้เราปลดปล่อยตนเองจากโลกทัศน์ที่ผูกติดกับตรรกะอันคับแคบ อันทำให้เราเสียโอกาสในการสัมผัสกับความรื่นรมย์แห่งชีวิต จวงจื๊อเสนอว่าเราควรจะเป็นโอกาสให้กับจินตนาการและกระบวนการอื่นที่พ้นไปจากกรอบแห่งตรรกะที่เราคุ้นเคย

2. ความคิดทางปรัชญาของจวงจื๊อ มีลักษณะที่ถอดถอนมนุษย์จากการเป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง สำหรับจวงจื๊อแล้ว การใช้ตัวตนของมนุษย์เป็นศูนย์กลางนั่นเองที่สร้างปัญหาให้แก่เราไม่รู้สิ้น เราจะสังเกตเห็นได้ว่า ความคิดของจวงจื๊อแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากขงจื๊อในประเด็นนี้ แม้แต่ตอนเปิดเรื่องในบทที่ 1 อย่างที่ได้แสดงให้เห็นไว้ตอนต้นบท ความคิดของขงจื๊อนั้นมีลักษณะแบบ Anthropocentrism ส่วนความคิดของจวงจื๊อนั้น เราอาจสรุปได้ว่ามีลักษณะเป็น de-anthropocentrism

ความคิดพื้นฐานของจวงจื๊อยังมีอีกหลายประการ เช่น เรื่องของลักษณะของวิถีแห่งสรรพสิ่ง ซึ่งไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันเป็นเอกเทศ ด้วยว่าสรรพสิ่งล้วนอยู่ในกระบวนการธรรมชาติอันแปรเปลี่ยนต่อเนื่องกันไป มีลักษณะเป็นกระแสสัมพันธ์อิงอาศัยกันและกัน ซึ่งนำไปสู่ความคิดที่ว่า เราไม่อาจกำหนดแบ่งแยกให้กฎเกณฑ์แก่สิ่งใด ๆ ได้อย่างเป็นสากลและตายตัว ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของความรู้หรือเกณฑ์ทางจริยธรรม อย่างไรก็ตาม ความคิดเหล่านี้ จะแสดงให้เห็นในการวิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องความตายในคัมภีร์จวงจื๊อในหัวข้อต่อไป ในหัวข้อนี้มุ่งเน้นเพียงให้เข้าใจถึงลีลาและท่าทีทางปรัชญาของจวงจื๊อเท่านั้น

หมโนทัศน์เรื่องความตายในคัมภีร์จวงจื๊อ

ในวงการศึกษาปรัชญาจีนนั้น เป็นที่ยอมรับกันว่า ปรัชญาจีนยุคคลาสสิกซึ่งอยู่ในยุคแห่งความสับสนวุ่นวายนั้น โดยทั่วไปแล้ว จะมีลักษณะเป็นการแสวงหาว่า อะไรคือมรรควิถี (What is The Way)¹⁹ ที่จะนำไปสู่ชีวิตที่ดี มากกว่าจะมุ่งแสวงหาว่าอะไรคือสัจจะ (What is The Truth) แต่ไม่เกี่ยวกับชีวิตที่ดี ในปรัชญาจีนนั้น ไม่มีการแบ่งแยกจากกันระหว่าง “ความรู้” และ

¹⁹ Graham, A.C. *Chuang Tzu : The Inner Chapters*. (London : Mandala, 1991), p.4.

“การกระทำ”²⁰ และไม่มี การแบ่งแยกความรู้ ออกเป็นความรู้ทางทฤษฎีหรือความรู้ทางปฏิบัติ บุคคลหนึ่ง ๆ จะปฏิบัติอย่างสอดคล้องกับสิ่งที่ตนรู้ และเรียนรู้โลกโดยการลงมือกระทำ

ด้วยเหตุนี้ ในการทำความเข้าใจกับมโนทัศน์เรื่องความตายในคัมภีร์จวงจื๊อนั้น คำถามว่าความตายคืออะไร จึงแยกไม่ออกจากการถามว่า เราควรปฏิบัติตัวอย่างไรต่อความตาย ไม่ใช่ในลักษณะที่เราเป็นผู้สังเกต และความตายเป็นสิ่งที่ถูกสังเกต แต่เป็นลักษณะที่ศึกษาว่า เรา-ความตาย ที่ไม่แยกจากกันนั้นดำเนินไปอย่างไร โดยตัวเราเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการนั้น

โดยทั่วไปแล้ว มนุษย์มักคิดถึงความตายว่าเป็นความทุกข์อันใหญ่หลวง ความตายทำลายโอกาสที่มนุษย์จะได้ใช้ศักยภาพของตน นำมาซึ่งความพลัดพรากจากสิ่งที่ตนรัก ความตายจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์กังวล หรือกระทั่งหวาดกลัว และอยากใช้เวลาแห่งความตายมาเยือนให้ช้าที่สุด

แต่ในคัมภีร์จวงจื๊อแล้ว เรื่องราวของความตายไม่ถือเป็นหายนภัย ตรงกันข้าม กลับปฏิบัติต่อความตายราวกับว่าเป็นชะตากรรมอันน่าพิศวงและพึงยินดีเช่นเดียวกับการเกิด หรือความงดงามของฤดูกาลที่เวียนผัน ซึ่งทำที่เช่นนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนในประวัติศาสตร์ทางความคิดของจีน²¹

โดยทั่วไปแล้ว การที่มนุษย์มองความตายด้วยความกังวล หวาดกลัว หรืออย่างน้อย ก็เป็นสิ่งอันไม่พึงปรารถนานั้น หากจะวิเคราะห์ถึงสาเหตุแล้วก็อาจกล่าวได้ว่า เนื่องมาจาก

1. มนุษย์ให้ความสำคัญแก่ชีวิตในฐานะที่เป็นโอกาสให้มนุษย์ได้พัฒนาและใช้ศักยภาพของตนในการแสวงหาความหมายหรือคุณค่าอันนำความพึงใจหรือความสุขมาให้ ความตายจึงหมายถึงการทำลายโอกาสที่จะได้ใช้ศักยภาพนั้น นอกจากนั้นความตายยังหมายถึง การ “จบสิ้น” ที่ “ตน” จะต้อง “พลัดพราก” จากสิ่งครอบครองหรือบุคคลอันเป็นที่รัก

2. มนุษย์มักจะมองความตายว่าหมายถึงการ “พลัดพราก” อันมีนัยถึงการไปจากสถานะหนึ่ง คือชีวิต สู่อีกสถานะหนึ่ง คือการไม่มีชีวิต ซึ่งมนุษย์ไม่อาจรู้ได้ว่า สถานะอันไม่มีชีวิตนั้นเป็นอย่างไร มนุษย์จึงรู้สึกไม่มั่นใจ อันนำมาซึ่งความกังวล หวาดเกรง และไม่ปรารถนา ในสิ่งที่ตนไม่รู้จักนี้

²⁰ Herbert Gile (ed.) *Chinese Mind*. (Hawaii : Hawaii University Press, 1966), p.5.

²¹ Graham, A.C. op.cit., p.23.

เราอาจวิเคราะห์สาเหตุข้างต้นอันถือเป็นปัญหาที่ทำให้มนุษย์ถือเอาความตายเป็นสิ่งอันพึงหลีกเลี่ยงโดยละเอียดได้ดังนี้

1. “มนุษย์ให้ความสำคัญแก่ชีวิต” การที่มนุษย์จะให้คุณค่าแก่ชีวิตมากกว่าความตายได้นั้น ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีการแบ่งแยกชีวิตและความตายออกจากกัน โดยมีชีวิตเป็นจุดเริ่มต้น และความตายเป็นจุดจบสิ้นที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

2. ชีวิตเป็นโอกาสของมนุษย์ ที่จะได้พัฒนาและใช้ศักยภาพของตน ขณะที่ความตายเป็นการทำลายโอกาสของมนุษย์

3. ด้วยเหตุนี้ ชีวิตจึงน่าจะนำความพึงใจหรือความสุขมาให้มากกว่าที่ความตายจะนำมาให้

4. “ความตายหมายถึงการจบสิ้นของ ‘ตน’ ” ข้อความนี้จะมีความหมายได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีการยึดมั่นอย่างแน่วแน่ว่ามี “ตน” คือ ตัวตนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ที่แยกต่างหากจาก “คนอื่น” หรือ “สิ่งอื่น”

5. “ความตายทำให้คนต้อง ‘พลัดพราก’ ” จากสิ่งที่ครอบครองหรือสิ่งอันเป็นที่รัก การพลัดพรากย่อมหมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากสภาวะที่ “ตน” และ “สิ่งอื่น” หนึ่ง ๆ อยู่ร่วมกัน ไปสู่อีกสภาวะหนึ่งที่ “ตน” ดับสูญหรือแยกจากโดยเด็ดขาดจาก “สิ่งอื่น” หนึ่ง ๆ ที่เคยอยู่ร่วมกันในสภาวะก่อนหน้านั้น นั่นหมายความว่า มีสภาวะที่ “ตน” และ “สิ่งอื่น” สามารถแยกจากกันโดยเด็ดขาดอยู่

6. “มนุษย์ไม่อาจรู้ได้ว่า สภาวะอันไม่มีชีวิตนั้นเป็นอย่างไร มนุษย์จึงไม่มั่นใจ อันนำมาซึ่งความกังวลและไม่ปรารถนาในความเปลี่ยนแปลงที่ตนไม่รู้จักนี้” นอกจากข้อความนี้ จะหมายถึงการแบ่งแยกระหว่างสภาวะมีชีวิตกับไม่มีชีวิตแล้ว ยังบ่งถึง ท่าทีที่มนุษย์มีต่อความไม่มั่นใจ ด้วย

สำหรับจวงจื๊อแล้ว ปัญหาเรื่องชีวิตและความตายนี้นับเป็นปัญหาที่จวงจื๊อให้ความสำคัญอย่างยิ่ง โดยจวงจื๊อเห็นว่า ท่าทีที่เรามีต่อเรื่องความตายนี้นับถือเป็นการแสดงออกที่สำคัญยิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงการเข้าถึงมรรควิธี ดังนั้นทักไว๋ในคัมภีร์จวงจื๊อบทที่ 27 ว่า

เยนแข็งกล่าวกับจื่อซีว่า ‘หลังจากข้าได้ฟังคำท่าน หนึ่งปีจากนั้นข้าจึงรุ่น สองปีผาน ข้าสงบ ปีที่สามสิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงสัมพันธ์ ปีที่สี่มันกลายเป็นสิ่งสามัญ... ปีที่เจ็ดข้า เป็นของฟ้า ปีที่แปดข้าไม่รู้ว่าชีวิตกับความตายแตกต่างกัน ปีที่เก้าฉันเองที่ข้าบรรลุลความ ลับอันยิ่งใหญ่’²²

จุดเริ่มต้นในการใคร่ครวญปัญหาเรื่องชีวิตและความตายของจวงจื่อ นั้น มีผู้สันนิษ-
ฐานว่า น่าจะคลี่คลายมาจากระบบความคิดของหยางจู²³ เราพบร่องรอยของการคลี่คลายทาง
ความคิดนี้ในคัมภีร์จวงจื่อ บทที่ 20 ว่า

จวงโจวไปเที่ยวเล่นในสวนผลไม้ที่เดียวหลิง แลเห็นนกประหลาดตัวหนึ่งบินมาแต่ทางใต้
ปีกของนกนี้กว้างถึง 7 ฟุต และมีดวงตาใหญ่โตเส้นผ่าศูนย์กลางกว่า 1 นิ้ว นกนี้บินเฉียด
หน้าผากของจวงโจวไป แล้วโฉบไปเกาะอยู่บนต้นสาหลี่ จวงโจวจึงเปรยว่า

‘นี่คือนกประหลาดชนิดใดหนอ จึงมีปีกอันขยายได้กว้างใหญ่แต่ไม่สามารถบินได้ไกล
มีดวงตาอันใหญ่โต แต่มิใช้สายตาระวังภัยให้ถ่วงถ่วง’

ว่าเช่นนั้นแล้ว ก็รวบชายผ้า สาวเท้าเข้าไปใกล้ แล้วหยิบเอาหน้าไม้ออกมาเส็ง แต่ใน
ฉับพลันนั้น ก็มองเห็นจ๊กจั่นตัวหนึ่งซึ่งเมื่อได้ร่มเงาจากปีกนก ก็ลี้มตัวปรากฏร่างออกมาให้
เป็นที่เด่นชัด ต๊กแตนตัวหนึ่งซึ่งแฝงเงาอยู่ก็ถลาออกมาจับจ๊กจั่นนั้น อารามดีใจที่ได้เหยื่อ
จึงลี้มตนลี้มระวางภัย และในตอนนี้เองที่นกประหลาดตัวนั้นได้จ้งหะโอบเอาต๊กแตนไปได้
ด้วยความสำเร็จ โดยมีรู้ตัวแม้สักนิดว่า ตนเองก็กำลังอยู่ในห้วงอันตรายจากหน้าไม้ที่เส็ง
ตัวอยู่ จวงโจวได้เห็นเหตุแจ่มแจ้งดังนี้ให้รู้สึกสะท้อนใจยิ่งนัก ราพึงขึ้นว่า

‘อนิจจา สัตว์สี่เท้าสัจจะทำกรรมซึ่งกันและกัน ต่างชนิดต่างก็เป็นเหตุของกันและกัน
เช่นนี้เองแหละหนา’

คิดแล้วก็โยนหน้าไม้ทิ้ง หันหลังเดินจากมาอย่างรวดเร็ว ในยามนั้นคนเฝ้าสวนผลไม้ก็
เหลือบเห็นจวงโจวเข้า จึงวิ่งไล่ตามพลางร้องกล่าวหาว่ามีผู้คิดขโมยผลไม้ในสวน

²² Ibid., ch.27, p.105.

²³ Ibid., p.118.

และเมื่อจวงจิวกลับถึงบ้าน เขาก็เฝ้าแต่ครุ่นคิดและเป็นทุกข์อยู่ถึงสามวัน...²⁴

เรื่องราวในบทนี้เป็นที่เดียวที่เราพบว่า จวงจิวทุกข์ทรมานด้วยความสงสัย จากแต่เดิมที่มุ่งบำารุงรักษาชีวิตโดยสนใจแต่ร่างกายของตน และหลีกเลี่ยงจากภยันตรายต่าง ๆ ตามแบบสำนักหยางจู แล้วได้มาพบเหตุการณ์ที่สัตว์ทั้งหลายจึงจะล่ากันและกัน เช่นเดียวกับที่เขากำลังจ้องจะยิงนก และที่สุดในทางกลับกัน เขาก็ถูกล่าโดยคนเฝ้าสวน เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้จวงจิวสับสนและครุ่นคิดอยู่ถึงสามวัน จนในที่สุด จวงจิวค้นพบว่า สรรพสิ่งตั้งแต่กำเนิดล้วนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน อันทำลายความหวังที่จะบำารุงรักษาชีวิตโดยการปลีกตัวออกจากการเกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอก²⁵ บางทีนี่อาจจะเป็นเครื่องชี้ถึงการก้าวข้ามจากความคิดแบบหยางจู ที่หมกมุ่นอยู่แต่ความอยู่รอดของตนเป็นหลัก ไปสู่ท่าทีใหม่ต่อความตายและความคิดอื่น ๆ ของจวงจิว

คัมภีร์จวงจิวบทที่ 17 บันทึกไว้ว่า "...ชีวิตของสิ่งต่าง ๆ นั้นคล้ายดั่งวงล้อกลมหมุนเปลี่ยนแปรไปทุกขณะจิต ไม่มีแม้สักครู่ที่จะไม่เลื่อนไหล เราจะทำอะไรหรือไม่ทำอะไร มันก็แฝงอยู่ในสรรพสิ่งแล้วว่ามันจะต้องเปลี่ยนแปลงโดยตัวของมันเอง!"²⁶

จวงจิวเห็นว่า สรรพสิ่งล้วนอยู่ในกระบวนการแปรเปลี่ยนอยู่ทุกขณะ ชีวิตและความตายต่างก็เป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการแปรเปลี่ยนนั้น แต่ตัวกระบวนการแปรเปลี่ยนเองนั้น "ไม่มี การ 'เริ่มต้น' หรือ 'สิ้นสุด'"²⁷ แต่เป็นกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องกันไป การเริ่มต้นหรือสิ้นสุดนั้นเป็นเพียงการกำหนดขึ้นของมนุษย์ว่า จะให้จุดไหนในกระบวนการแปรเปลี่ยนนั้นเป็นจุดเริ่มต้น ซึ่งเมื่อมีจุดเริ่มต้นแล้ว จุดสิ้นสุดก็เกิดตามขึ้นมาในลักษณะเดียวกันนั่นเอง

ในคัมภีร์จวงจิว มีการแสดงลักษณะของการแปรเปลี่ยนไว้หลายลักษณะด้วยกัน ดังปรากฏในบทที่ 6 ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ขณะที่มนุษย์ผู้หนึ่งเผชิญหน้ากับความตายไว้ดังนี้

²⁴ ปกรณ์ ลิ้มปุ่นสรณ์, *วิถีแห่งเต๋าของจวงจิว*. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไบบั๋ว, 2537), บทที่ 20, หน้า 21 - 22; Graham, A.C. ให้ข้อสังเกตไว้ว่า คัมภีร์จวงจิวบทที่ยกมานี้ เป็นหนึ่งในสองแห่งที่ใช้คำเรียกชื่อของจวงจิวโดยตรงแทนที่จะใช้คำว่า "จิว" อันหมายถึงอาจารย์

²⁵ Graham, A.C. (tr.) *op.cit.*, p 117.

²⁶ *Ibid.*, ch.17, p 148.

²⁷ *Ibid.*, ch.17, p 148.

คนสี่คนมี ปราชญ์ชื่อ หนู หลี และไหล กำลังเสวนากันว่า ‘ผู้ใดก็ตาม ที่เชื่อว่าความไม่มีอะไรเลยเป็นหัว ชีวิตเป็นกระดูกสันหลัง แลความตายเป็นหาง ผู้ใดก็ตามที่สามารถรู้ว่าชีวิตหนึ่ง ความตายหนึ่ง ความเป็นอยู่หนึ่ง แลความไม่เป็นอย่างหนึ่ง ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นหนึ่งเดียว ดังนี้ไซ้สมควรเป็นเพื่อนของพวกเขาแล้ว’ คนทั้งสี่ต่างมองดูกันแลกันแลยิ้ม ยิ้มขึ้น และได้กลายเป็นสหายกัน

ไม่นานจากนั้น ปราชญ์หนูก็ล้มเจ็บลง ปราชญ์ชื่อได้ไปเยี่ยม ปราชญ์หนูจึงว่า ‘ผู้สร้างสรรพสิ่งซึ่งทำให้ข้าพเจ้าได้วิกลจริตเช่นนี้ช่างยิ่งใหญ่แน่แล้ว!’

กระดูกสันหลังของเขางอจุ่มเข้าเป็นวงโค้งเช่นคนหลังค่อม อวัยวะทั้งห้าล้วนวิปริตสิ้น คางเกยอยู่บนสะดือ ไหล่อกขึ้นท่วมศีรษะ กระดูกคอซี่ฟ้า สังขารของปราชญ์หนูนับว่าเจ็บหนักแล้ว กระนั้นเขาก็ยังคงสงบแลไร้ความกังวล จึงเดินปวกเปียกไปที่บ่อน้ำชะโงกดูเงาตัวแล้ว ‘ผู้สร้างสรรพสิ่งได้ทำให้ข้าพเจ้าวิกลจริตเช่นนี้นั่นเอง’

ปราชญ์ชื่อจึงว่า ‘นี่ทำให้ท่านว่าวุ่นใจหรือ’

ปราชญ์หนูจึงว่า ‘หามิได้ ไยควรว่าวุ่นด้วยเล่า มาตราว่าแขนซ้ายของข้าพเจ้างอกเป็นไก่โต้งตัวหนึ่ง ข้าพเจ้าก็จะใช้มันเป็นดั่งยามแจ้งอรุณ มาตราว่าแขนขวาของข้าพเจ้างอกเป็นดั่งหน้าไม้คันหนึ่ง ข้าพเจ้าก็จะใช้มันยิงเอนกมาอย่างเสีย มาตราว่าก้นของข้าพเจ้ากลายเป็นล้อ แลจิตใจของข้าพเจ้าเป็นดั่งม้า ก็จับม้ามาเทียมล้อขับขี่เล่นให้เย็นใจ ต่อไปข้าพเจ้าก็ไม่ต้องการรถม้าอีกแล้ว สำหรับพวกเราเกิดมานั้นเนื่องเพราะมันเป็นกาละ แลพวกเราตายก็เป็นสิ่งสอดคล้องกับธรรมชาติ ถ้าพวกเราตกลงปลงใจกับสิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นแลดำเนินไปตามอย่างราบเรียบ ความปิติและรันทดท้อไหนเลยจะกล้ากรายได้ นี่คือนิสัยที่บรรพบุรุษของเราเรียกว่า เสรีภาพจากพันธนาการ ...’

...แลหลังจากนั้นไม่นานนัก ปราชญ์ไหลก็ล้มเจ็บลงอีกผู้หนึ่ง นอนหายใจรวยริน ในขณะที่ภรรยาแลบุตรนั่งชุมนุมอยู่รอบกายแลพากันร้องไห้ ปราชญ์หลีได้ไปเยี่ยมมหา แลว่าแก่ภรรยาแลบุตรของปราชญ์ไหลกลางขับออกไปว่า ‘ยังมีออกไปให้ห่างจากตัวของเขา แลเจียบเสียดด้วยเถิด อัยารบกวณการเปลี่ยนแปลง’ ว่าแล้วก็เอนหลังพิงกับประตูกล่าวกับปราชญ์ไหลว่า ‘ผู้สร้างสรรพสิ่งย่อมยิ่งใหญ่แล้ว! จะสร้างท่านให้เป็นสิ่งใดต่อไปอีกหรือ และจะส่งท่านไปที่ไหนเล่า จะสร้างท่านให้เป็นตบหนูหรือเป็นขาแมลงกันหนอ?’²⁸

²⁸ มานพ อุดมเดช, อ่างแล้ว, บทที่ 6, หน้า 173 - 175.

ในเรื่องราวที่ยกมา เราพบลักษณะของกระบวนการแปรเปลี่ยนอยู่ 2 ประเภทดังนี้
 ลักษณะการแปรเปลี่ยนประเภทแรก คือ การแปรเปลี่ยนทางร่างกายเมื่อเวลาแห่ง
 ความตายใกล้มาถึง

ลักษณะการแปรเปลี่ยนประเภทที่สอง คือ การแปรเปลี่ยนจากสภาวะการดำรงอยู่ใน
 ปัจจุบัน ผ่านความตาย ไปสู่สภาวะการดำรงอยู่ในรูปอื่น

จากลักษณะการแปรเปลี่ยนประเภทแรก เราพบว่า ตัวละครในเรื่องเล่าของจวงจื๊อ มิ
 ได้แสดงอาการหวาดกลัวในอาการเปลี่ยนแปลงอัน “ไม่ปกติธรรมดา” ที่เขากำลังเผชิญอยู่แม้แต่น้อย ตรงกันข้าม กลับมีท่าทีที่พิศวงใคร่รู้ในความเปลี่ยนแปลงนั้น ทั้ง ๆ ที่ในประวัติศาสตร์
 ทางความคิดและอารยธรรมจีนนั้น ส่วนให้ความสำคัญอย่างยิ่งแก่องค์ประกอบของร่างกายรอง
 ลงมาจากชีวิตเลยทีเดียว ไม่ว่าจะเป็นอย่างที่เปรียบเปรยว่า แม้แต่เส้นผมเพียงเส้นเดียวก็จะ
 ไม่ยอมมสญฺเสียเพื่อแลกกับสิ่งภายนอกอื่นใด หรือขงจื๊อ ที่ถือว่าร่างกายเป็นสิ่งอันสูงค่า และถือ
 เป็นหน้าที่ทางจริยธรรมที่จะต้องมอบคืนแก่บรรพบุรุษในสภาพเดิมดังที่ได้รับมา²⁹ แต่ในคัมภีร์
 จวงจื๊อกลับเต็มไปด้วยการกล่าวถึงบุคคลที่มีร่างกายอันไม่สมประกอบ ซึ่งโดยการยอมรับสภาพ
 ดังกล่าวโดยไม่หวั่นไหวนี้เอง เขาได้เข้าใกล้มรรควิธียิ่งกว่าพวกของขงจื๊อเสียอีก³⁰ ดังปรากฏใน
 คัมภีร์จวงจื๊อบทที่ 5 ที่กล่าวถึงชายชาเดียว นาม หวางต้าย ไว้ว่า

ในแคว้นฟ้อ คนผู้หนึ่งถูกตัดขาเหลือข้างเดียวชื่อหวางต้าย มีลูกศิษย์ลูกหามากมายเช่น
 เดียวกับขงจื๊อ จางซิจิงถามขงจื๊อว่า ‘หวางต้ายผู้นี้เป็นแต่คนพิการผู้หนึ่ง กระนั้นผู้คนใน
 แคว้นฟ้อจำนวนไม่น้อยล้วนพอใจสมัครเป็นศิษย์ของเขาสิ้น การสอนของเขานับว่า
 ประหลาดยิ่ง เวลายืนเขาก็หาได้พุดสิ่งใดไม่ ครั้นเมื่อนั่งลงเขาก็หาได้พุดสิ่งใดเช่นเดียวกับ
 เมื่อยืน ผู้คนที่ไปหาเขาล้วนว่างเปล่าเมื่อตอนเขาไป แต่ครั้นหากลับผู้คนเหล่านั้นล้วนเต็ม
 เปี่ยม ยังมีสิ่งซึ่งเป็นการสอนโดยมิใช้คำพูดอยู่ด้วยเช่นนั้นหรือ จิตใจยังสามารถสมบูรณ์
 ในขณะที่ร่างกายนั้นมิสมประกอบได้ด้วยเช่นนั้นหรือ หวางต้ายผู้นี้เป็นบุคคลเช่นไรแล้ว’

²⁹ Graham, A.C., op.cit., p 24.

³⁰ Ibid., p 24.

ขงจื้อจึงว่า ‘หวางด้ายผู้นี้ยอมเป็นอริยะบุคคล นี่ยังนับว่าเราออกจะซัดเข้าไป บ้างเล็กน้อยแล้วในการไปพบท่าน ตัวเราจะไปโขกศรีระค่านับท่านเป็นอาจารย์แล้ว ไยพวกเจ้าทั้งหมด ซึ่งล้วนเป็นศิษย์ของเราจะไม่ทำเช่นเดียวกันนั้นอย่างนั้นหรือ เราจะนำเอาโลกทั้งโลกมิใช่แต่เพียงแคว้นพ้อเท่านั้นดอกไปวางไว้แทบเท้าท่าน’

จางซี จึงว่า ‘กระทั้งเป็นเพียงคนพิการผู้หนึ่ง กระนั้นก็ยังสามารเป็นอาจารย์ท่านได้ มิอาจนับว่าธรรมดาได้แล้ว มรรควิธีในการฝึกจิตของท่านหวางด้ายอันมีเหมือนผู้ใดนี่คือสิ่งไรกันหรือ’

ขงจื้อ จึงว่า ‘ชีวิตแลความตายนั้นล้วนเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง กระนั้นก็มีอาจมีผลต่อท่าน ฟ้าแลดินอาจสูญสิ้นกระนั้นท่านก็มีหัวนไหวตาม ท่านยอมแฉ่งแล้วในปรมาตถธรรม แลปรากฏการณ์ภายนอกทั้งหลายล้วนมีอาจกระเทือนท่านได้ ท่านปล่อยให้สรรพสิ่งแปรเปลี่ยนไปตามธรรมชาติของมัน ฉะนั้นท่านจึงหยั่งแฉ่งลงถึงรากเหง้าของสรรพสิ่ง’

จางซี จึงว่า ‘ท่านหมายความว่าเช่นไรหรือ’

ขงจื้อ จึงว่า ‘ถ้าเราสังเกตสิ่งต่าง ๆ จากแง่มุมของความแตกต่างของพวกมัน ดับแลดูน้ำดีก็ยอมเป็นดับแลดูน้ำดีอยู่เช่นนั้น เหมือนดังแคว้นฉ้ออยู่ทางตะวันตกแลแคว้นหยวยอยู่ทางทิศตะวันออก แต่ถ้าเรามองว่าสิ่งอันไหนก็ยอมเหมือนกันในสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดแล้ว สิ่งนับหมื่นก็ยอมเป็นหนึ่งในหนึ่ง ท่านหวางด้ายเป็นผู้ซึ่งเห็นสรรพสิ่งในความสว่างเช่นนี้ยอมมิยึดมั่นถือมั่นต่อสิ่งใดๆ ที่มากกระทบโดยผ่านหูผ่านตาของท่าน แต่ปล่อยจิตใจของท่านให้ดำเนินไปตามความกลมกลืนธรรมชาตินั้นเสีย ท่านเห็นสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดดังเช่นสิ่งเดียว แลความสูญเสียมิอาจทำให้ท่านหายนะ สำหรับท่าน เสียขาข้างหนึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับการสลัดโคลนทิ้งไปฉะนั้น’³¹

ขณะที่ศิษย์ของขงจื้อมองหวางด้ายว่าเป็นเพียงชายผู้ถูกตัดขา (ซึ่งถือเป็นเรื่องน่าอัปอายในสายตาของพวกขงจื้อเพราะเป็นเครื่องแสดงว่าบุคคลผู้นั้นกระทำความผิดใหญ่หลวงจนกระทั้งถูกลงโทษด้วยการตัดขา) ไม่น่าจะเป็นผู้ที่เข้าถึงมรรควิธีได้ แต่หวางด้ายผู้นี้กลับมีศิษย์อยู่มากมาย แม้แต่ขงจื้อในเรื่องนี้ก็ยิ่งปรารถนาจะไปคารวะ³² นี้แสดงให้เห็นว่า สำหรับขงจื้อ

³¹ มานพ อุดมเดช, อ้างแล้ว, บทที่ 5, หน้า 141 - 143.

³² ฟังเข้าใจว่า ขงจื้อที่กล่าวถึงในที่นี้เป็นเพียงตัวละครที่ขงจื้อนำมาใช้เท่านั้น

แล้ว การเข้าถึงมรรควิธีนั้น มิได้ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมใด ๆ ที่สังคมกำหนดขึ้น แต่ขึ้นอยู่กับว่า บุคคลนั้นเข้าใจถึงกระบวนการแปรเปลี่ยนอันไม่สิ้นสุดของสรรพสิ่งอันรวมถึงชีวิตและความตายและการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายไว้ด้วย ว่าล้วนเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยไม่หวั่นไหวไปตามการกำหนดแบ่งแยกของมนุษย์ หรือไม่ การถือว่าการสูญเสียอวัยวะของร่างกายเป็นเรื่องน่าละอายนั้น เป็นการไม่เข้าใจถึงกระบวนการแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่ง โดยไปกำหนดว่าจุดหนึ่งของกระบวนการแปรเปลี่ยนนี้ คือ สิ่งที่เรียกว่า “ความปกติ” และจุดเปลี่ยนแปลงอีกจุดหนึ่ง เรียกว่า “ความพิการ” จุดเดียวกับที่ไปถือกำหนดว่า จุดนี้คือ ชีวิตหรือการเริ่มต้น และจุดถัดไปคือ ความตาย หรือการจบสิ้น นั่นเอง ซึ่งเมื่อพิจารณาให้ดีแล้ว ผู้ที่ “พิการ” อย่างแท้จริงนั้น สำหรับจงจื่อแล้ว มิใช่ผู้ที่สูญเสียอวัยวะในร่างกายไป หากแต่คือผู้ที่สูญเสียการมองเห็นถึงลักษณะของการแปรเปลี่ยนอันไม่หยุดนิ่งไม่สิ้นสุดนี้ ซึ่งก็คือ ผู้ที่ถูก “ลึกลง” โดยความกรุณาและมนุษยธรรม และถูกตัดจมูกด้วยถูกและผิด³³

ในประเด็นเรื่องลักษณะการแปรเปลี่ยนประเภทที่ 1 คือการแปรเปลี่ยนทางร่างกายนี้ อาจกล่าวได้ว่ามีนัยสำคัญในการเข้าถึงมรรควิธีรองลงมาจากรื่องของความตายเลยทีเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องความพิการทางกาย คัมภีร์จงจื่อเต็มไปด้วยตัวละครมากมายที่มีร่างกายพิการ แต่เพราะการหยั่งเห็นและยอมรับว่าความพิการของตนนั้น เป็นเรื่องธรรมดาของกระบวนการแปรเปลี่ยนตามธรรมชาตินี้เอง ที่ทำให้เขาเหล่านั้นควรค่าแก่การชำระแค้นจากขงจื่อ ในแง่นี้ ท่าทีที่มนุษย์มีต่อความพิการอันเป็นลักษณะการแปรเปลี่ยนประเภทแรกนี้ อาจถือได้ว่าเป็นท่าทีที่สำคัญยิ่ง ที่แสดงถึงความพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับการแปรเปลี่ยนในลักษณะอื่น ๆ ซึ่งรวมถึงความตายด้วยในที่สุด

ลักษณะการแปรเปลี่ยนประเภทที่ 2 ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะแห่งชีวิตผ่านความตาย ไปสู่สภาวะการดำรงอยู่ในรูปอื่นนี้ แสดงให้เห็นว่า ความตายนั้นมิได้หมายเพียงจุดสิ้นสุด แต่ในเวลาเดียวกันนั่นเอง ความตายคือจุดเริ่มต้นด้วย การเกิดและตายมิได้เป็นจุดเริ่มต้นหรือจุดสิ้นสุดที่ตายตัว แต่เป็นกระบวนการแปรเปลี่ยนจากรูปแบบการดำรงอยู่อย่างหนึ่ง

³³ Watson, Berton (tr.) Complete work of Chuang Tzu. (New York : Columbia University Press, 1968), ch.6, p 89., การลึกลงและตัดจมูกนี้ถือเป็นวิธีการลงโทษที่รุนแรงวิธีหนึ่งที่ใช้กันในสมัยนั้น

ไปเป็นอีกอย่างหนึ่ง ซึ่ง “น่าสนใจและน่ารื่นรมย์” ไม่แพ้กัน (ดังเช่นปราชญ์ใหญ่ ที่อาจจะแปรเปลี่ยนไปเป็นหน้าไม้ ล้อเกวียนหรือม้า หรือปราชญ์ไหล ที่อาจแปรเปลี่ยนไปเป็นตบหนูหรือชาแมลง) ในแง่นี้ ความตายไม่ได้เป็นการทำลายโอกาสของมนุษย์ที่จะได้ใช้ศักยภาพของตน ดังที่ได้วิเคราะห์ไว้เมื่อต้นบทว่าเป็นปัญหาลำดับที่ 2 ที่เป็นเหตุให้ความตายเป็นสิ่งอันไม่พึงปรารถนาสำหรับมนุษย์ ตรงกันข้าม สำหรับจวงจื๊อแล้ว ความตายกลับเป็นการเปิดโอกาสใหม่ ๆ อันน่าตื่นเต้นสนใจ เป็นการปลดปล่อยมนุษย์ออกจากขอบเขตจำกัดของชีวิตในปัจจุบัน กระบวนการเปลี่ยนแปลงไม่สิ้นสุดนี้เปิดโอกาสใหม่ให้มนุษย์ได้มีโอกาสแสดงออกถึงศักยภาพและความรื่นรมย์ในแบบต่าง ๆ รวบรวมว่า เป็นการออกเดินทางเที่ยวท่องไปในโลกอันกว้างใหญ่อีกครั้งหนึ่ง นี่แสดงให้เห็นว่า อย่างน้อยที่สุด ความตายก็น่าจะให้โอกาสแก่มนุษย์เช่นเดียวกับที่มนุษย์เคยได้รับมา

แต่กระนั้น จวงจื๊อก็ยังตอกย้ำหนักแน่นยิ่งขึ้นอีกว่า การแปรเปลี่ยนผ่านความตายนี้อาจจะนำไปสู่สิ่งที่ดีกว่าเดิมเสียด้วยซ้ำก็เป็นได้ ดังเรื่องราวในคัมภีร์จวงจื๊อบทที่ 2 ตอนหนึ่งบันทึกไว้ว่า “ฉันจะทราบได้อย่างไรว่าการรักชีวิตนั้นมีได้เป็นเรื่องเข้าใจผิด ฉันจะทราบได้อย่างไรว่าในการชิงชังความตายนั้น ฉันมิได้เป็นดังชายผู้ซึ่งจากบ้านมาแต่เยาว์ และได้ลืมเลือนหนทางกลับคืนแล้ว”³⁴

เราจะเห็นได้ว่า จวงจื๊อ “เล่น” กับการกำหนดแบ่งแยกของมนุษย์ ที่แบ่งแยกชีวิตออกจากความตายโดยการกำหนดจุด ๆ หนึ่งในกระบวนการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นการเกิดของชีวิต และกำหนดจุดต่อมาว่าเป็นความตาย ซึ่งเปรียบเทียบได้ว่า การมีชีวิตอยู่ก็เหมือนการพำนักอยู่ในบ้าน ส่วนความตายนั้นเสมือนการพลัดพรากจากบ้านออกไประเห่ร่อนอยู่ภายนอก จวงจื๊อ “เล่น” กับการกำหนดแบ่งแยกดังกล่าวโดยการตั้งคำถามกลับในเชิงว่า การที่เราจึงเกี่ยวความตายนั้น อาจจะเป็นเพราะเรากำลังพลัดหลงอยู่ก็เป็นได้ ความตายต่างหากคือที่พำนักในวัยเยาว์ของเรา มิใช่ชีวิต อย่างไรก็ตาม นิมิต์ได้หมายความว่าความตายตกลงไปเช่นนั้น จวงจื๊อเพียงแต่บอกเราว่า ถ้าเรายึดมั่นอยู่กับการกำหนดแบ่งแยกชีวิตและความตายแล้ว ด้วยการกำหนดในลักษณะเดียวกัน แต่ในทางกลับกัน ความตายก็จะกลายเป็นสิ่งน่ารื่นรมย์ไม่แพ้ชีวิตได้เช่นกัน พร้อมกับยกตัวอย่างในบทเดียวกันว่า

³⁴ Watson, Berton (tr.) op.cit., ch.2, p 47.

นางหลี่เป็นบุตรสาวของยามเขตแคว้นไฉ่ผู้หนึ่ง เมื่อครั้งนางตกเป็นเชลยของอ๋องแห่งแคว้นฉินนั้น แรกทีเดียวนางร้องไห้คร่ำครวญยิ่งนักจนอารมณ์ของนางชุ่มไปด้วยน้ำตา แต่ครั้งนางได้สำนักอยู่ร่วมวังของอ๋อง ได้นอนร่วมพระที่ ได้กินดื่มร่วมโต๊ะเสวย นางก็ให้กังขาอยู่คราครั้นว่าไฉนหนอเมื่อแรกนั้นนางถึงได้ร้องไห้ไปจนปานนั้น ข้าพเจ้าจะทราบได้อย่างไรกันแล้วว่าผู้ตายจะไม่ประหลาดใจ ว่าเหตุใดพวกเขาเคยกระหายที่จะมีชีวิตอยู่มาก่อน³⁵

เห็นได้ว่าความตายในทัศนะของจวงจื๊อไม่ได้เป็นสิ่งที่มีความน้อยกว่าชีวิตแต่อย่างใด ดังนั้น ความตายจึงไม่ใช่เรื่องที่มนุษย์จะต้องไปหวาดกลัวหรือพึงหลีกเลี่ยงเลยแม้แต่น้อย การเกิดและการตายล้วนเป็นจังหวะของกระบวนการแปรเปลี่ยน “โดยการแปรเปลี่ยนครั้งหนึ่ง ท่านถือกำเนิดขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่ง ท่านก็ถึงแก่ความตาย...”³⁶ แต่มนุษย์เรานั้นเองที่ไปยึดถือและแบ่งแยกว่า จุดหนึ่งในกระบวนการแปรเปลี่ยนนี้คือการเกิด และอีกจุดหนึ่งคือการตาย แล้วให้ค่าแก่ช่วงเวลาสั้น ๆ ระหว่างการเกิดและการตายในรูปแบบการดำรงอยู่ปัจจุบันนั้น ปิติยินดีกับการเกิดและการมีชีวิต เศร้าโศกหวาดกลัวเมื่อเวลาของความตายมาเยือน ในบทที่ 3 ของคัมภีร์จวงจื๊อบันทึกไว้ว่า “ถ้าความหมายถูกจำกัดให้อยู่เฉพาะกับสิ่งที่ถูกตัดสินว่าเป็น ‘ท่อนฟืนที่กำลังลุกไหม้’ เมื่อเปลวไฟผ่านฟืน เราจะไม่รู้ว่ามีมันคือ ‘เถ้า’ ”³⁷

A.C. Graham ให้ความเห็นเกี่ยวกับข้อความตอนนี้อยู่ในลักษณะเดียวกับที่ได้วิเคราะห์ไว้ข้างต้นแล้วว่า

เราแบ่งแยกองค์รวมของการเปลี่ยนแปลง ใช้ชื่ออย่างเช่น ‘การมีชีวิต’ และ ‘ท่อนฟืนที่กำลังลุกไหม้’ ไปแยกส่วนย่อยและชั่วคราว และจากนั้นก็สมมติว่า ความตายและการเผา

³⁵ มานพ อุดมเดช, อ้างแล้ว, บทที่ 2, หน้า 86, แกะไขความบางตอนโดยเปรียบเทียบกับฉบับแปลของ Burton Watson และฉบับแปลของ Graham, A.C.

³⁶ Graham, A.C. (tr.) op.cit., ch.3, p 133.

³⁷ Ibid., ch.3, p 65. : "If the meaning is confined to what is deemed the 'firewood', as the fire passes on from one piece to the next we do not know it is the 'cinder' "

‘ไหม้’ นำมัน (‘การมีชีวิต’ และ ‘คบเพลิง’) ไปสู่จุดจบ หลงลืมไปว่าพวกมันก็คือสิ่งเดียวกัน (ที่อยู่) ในสถานะถัดมา ในกระบวนการอันไม่รู้จบของการแปรเปลี่ยนที่ถูกให้ชื่อว่า ‘ความตาย’ และ ‘เก้า’³⁸

เราอาจสรุปได้ว่า ปัญหาและความวิตกกังวลที่มนุษย์มีต่อความตายนั้น ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นเพราะมนุษย์ไปมองกระบวนการแปรเปลี่ยนนั้นแบบแบ่งแยกเป็นส่วน ๆ แล้วยึดถือให้ค่าแก่ชีวิตว่ามีค่านายินดีกว่าความตาย ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องที่มนุษย์คิดสมมติขึ้นเองทั้งสิ้น

เมื่อทำการวิเคราะห์หามาถึงจุดนี้ อาจกล่าวได้ว่า จวงจื้อได้ตอบปัญหาที่เป็นสาเหตุอันทำให้ความตายเป็นสิ่งอันไม่พึงปรารถนาใน 3 ข้อแรกจาก 6 ข้อ ที่ได้แจกแจงไว้ตอนต้นบทแล้วในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ เนื่องจากอาจจะยังโต้แย้งได้ว่า ที่จวงจื้อแสดงให้เห็นว่า ความตายมิได้เป็นการทำลายโอกาสของมนุษย์นั้นก็จริงอยู่ แต่ก็อาจถือว่าการลดทอนโอกาสได้หรือไม่ในกรณีซึ่งรูปแบบที่การแปรเปลี่ยนประเภทที่ 2 จะนำไปสู่ นั่น เป็นรูปแบบอันที่มนุษย์คิดว่าไม่น่าพึงใจ หากเป็นเช่นนั้นแล้ว ปัญหาข้อที่ 3 ที่ว่า ชีวิตน่าจะนำความพึงพอใจหรือความสุขมาให้มากกว่าความตายก็ย่อมจะยังไม่สามารถแก้ได้ตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม ข้อโต้แย้งนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นข้อโต้แย้งที่เกิดจากการแบ่งแยกเชิงคุณค่าโดยมนุษย์เช่นเดียวกับการแบ่งแยกในเรื่องชีวิตและความตายที่ได้วิเคราะห์มาแล้ว คัมภีร์จวงจื้อบทที่ 2 ตอนหนึ่งบันทึกเรื่องของการแบ่งแยกเชิงคุณค่านี้ไว้ว่า

...บัดนี้ข้าพเจ้าขอถามท่านบางประการเถิด ถ้าคนผู้หนึ่งนอนอยู่ในที่เปียกชื้น อยู่เป็นนิจลิน หลังของเขาอ่อมปูดและจะเป็นอัมพฤกษ์ แต่อาการอย่างเดียวกันนี้สามารถเกิดแก่ปลาไหลด้วยหรือไม่ ถ้าคนผู้หนึ่งขึ้นไปอยู่บนยอดไม้ เขาจะตัวสั่นด้วยอาการตื่นเต้น แต่อาการอย่างเดียวกันนี้สามารถเกิดแก่ลิงด้วยหรือไม่ คน ปลาไหล ลิง ดังว่ามานี้ ผู้ใดเล่าที่รู้แหล่งที่ถูกต้องในการอยู่อาศัย คนกินเนื้อ กวางกินหญ้า ตะขาบขึ้นขอบแมลง นกเค้าแมวชอบหนู ทั้งสี่ประเภทนี้ อย่างไหนเล่าที่รู้จักสิ่งที่ดีควรกิน...

³⁸ Ibid., p 65. ; ข้อความในวงเล็บเป็นการเพิ่มเติมของผู้วิจัย

เหมาเจียงแลหลี่ฉี ทั้งสองล้วนถูกนับว่าสวยงามยิ่งโดยมนุษย์ แต่เมื่อปลาเห็นพวกเขาก็ดำมุดหนีลงสู่ก้นน้ำ นกเห็นพวกเขาก็แตกตื่นบินหนีสิ้น ถ้าแม้นกวางเห็นพวกเขาก็จะเตลิดไป สิ่งทั้งสี่ประการนี้ อย่างไหนเล่าที่รู้จักมาตรฐานความงามที่แท้จริงสำหรับโลก³⁹

สำหรับจวงจื๊อแล้ว มาตรฐานที่ใช้ตัดสินคุณค่านั้นมีลักษณะอัตวิสัย ไม่อาจยึดถือว่าสิ่งใดถูก-ผิด หรือมีคุณค่ามากกว่าอีกสิ่งหนึ่งอย่างตายตัวได้

คัมภีร์จวงจื๊อบทที่ 2 ยังบันทึกต่อไปอีกว่า

สมมติว่าท่านแลข้าพเจ้าทุ่มเถียงกัน แม้นว่าท่านคือผู้ชนะแลข้าพเจ้าคือผู้แพ้ จริง ๆ แล้ว ท่านคือผู้ถูกแลข้าพเจ้าคือผู้ผิดแน่ละหรือ แลแม้นว่าข้าพเจ้าคือผู้ชนะแลท่านคือผู้แพ้ จริง ๆ แล้วข้าพเจ้าคือผู้ถูกแลท่านคือผู้ผิดแน่ละหรือ หรือว่าเราทั้งคู่ต่างถูกบางส่วน แลผิดบางส่วน หรือว่าเราทั้งคู่ต่างถูกทั้งหมดหรือไม่ก็ผิดทั้งหมดอย่างไรกันแน่ แลถ้าท่านแลข้าพเจ้ามิสามารถเห็นความจริงในเรื่องเหล่านี้ได้ คนอื่น ๆ จะพบมันนี่ยังยากกว่านัก

แลผู้ใดเล่าที่ข้าพเจ้าควรขอร้องเขาให้มาเป็นผู้ตัดสิน ให้ข้าพเจ้าไปขอร้องคนผู้หนึ่งซึ่งเห็นด้วยกับท่านเช่นนั้นหรือ ถ้าเขาเห็นด้วยกับท่านสิ้นแล้ว อย่างนี้เขาจะสามารถเป็นผู้ตัดสินที่ยุติธรรมได้เช่นไรกันเล่า ให้ข้าพเจ้าไปขอร้องคนผู้หนึ่งซึ่งเห็นด้วยกับข้าพเจ้าเช่นนั้นหรือ ถ้าเขาเห็นด้วยกับข้าพเจ้าสิ้นแล้ว เขาจะสามารถเป็นผู้ตัดสินที่ยุติธรรมได้เช่นไรกันเล่า หรือว่าให้ข้าพเจ้าไปขอร้องคนผู้หนึ่งซึ่งเห็นด้วยกับเราทั้งสอง ถ้าว่าเขาเห็นด้วยกับเราทั้งสองเสียแล้ว เขาจะสามารถเป็นผู้ตัดสินที่ยุติธรรมได้เช่นไรกันเล่า ถ้าหากท่าน ข้าพเจ้า แลคนอื่น ๆ มิสามารถตัดสินใจได้แล้วจะนี้ เรายังจะควรรอผู้ใดกันอีกหรือ⁴⁰

แม้ในหมู่มนุษย์ที่ถกเถียงกันในเรื่องคุณค่าความถูกผิดต่าง ๆ ก็เช่นเดียวกัน จวงจื๊อเห็นว่า เรื่องของคุณค่าและความถูก-ผิดนั้น ไม่อาจหาข้อยุติได้ด้วยกรถกเถียงโต้แย้งกัน ด้วยแต่ละฝ่ายต่างก็มีมาตรฐานของตนเอง ดังบันทึกไว้ในคัมภีร์จวงจื๊อบทที่ 2 ว่า

³⁹ มานพ อุดมเดช, อ้างแล้ว, บทที่ 2, หน้า 82

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, บทที่ 2, หน้า 89-90.

สิ่งทั้งหลายทั้งปวงสามารถเป็น นั้น ประการหนึ่ง สิ่งทั้งหลายทั้งปวงสามารถเป็น มี ประการหนึ่ง คนสองคนย่อมมีโอกาสเห็นสิ่งต่าง ๆ เหมือนกัน คนผู้หนึ่งรู้สิ่งต่าง ๆ ผ่าน ความรู้ของตนเอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า นั้น มาจาก นี้ แล นี้ มาจาก นั้น นี้จึงหมายความว่า นั้น แล นี้ ต่างให้กำเนิดแก่กัน ที่ใดมีการเกิดย่อมมีการตาย ที่ใดมีการตายย่อมมีการเกิด ที่ใดมีการยอมรับย่อมมีการไม่ยอมรับ ที่ซึ่งมีการไม่ยอมรับย่อมมีการยอมรับ มีถูกจึงมีผิด แล มีผิดจึงมีถูก ดังนั้น ปราชญ์ย่อมไม่ยุ่งกับการแบ่งแยกเหล่านี้...⁴¹

บรรยากาศทางภูมิปัญญาในสมัยของจวงจื๊อนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายต่างพากันถกเถียงว่าสิ่งนี้ถูก-สิ่งนั้นผิด ยืนยันในสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งปฏิเสธและปฏิเสธในสิ่งที่อีกฝ่ายหนึ่งยืนยัน จวงจื๊อพาตนเองออกมาจากวงวนของการถกเถียงเช่นนั้น โดยเห็นว่า สิ่งนี้-สิ่งนั้น ถูก-ผิด ที่แต่ละฝ่ายพากันถกเถียงกันนั้นเป็นสิ่งสัมพัทธ์ที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน “สิ่งนี้” มีที่มาจาก “สิ่งนั้น” เช่นเดียวกับที่ “สิ่งนั้น” ก็มีที่มาจาก “สิ่งนี้” เมื่อ “ความถูก” เกิดขึ้น ก็ทำให้ “ความผิด” เกิดขึ้น และเมื่อ “ความผิด” เกิดขึ้น ก็ทำให้ “ความถูก” เกิดขึ้นเช่นกัน จวงจื๊อเปรียบเทียบการถกเถียงของมนุษย์ในเรื่องเหล่านี้ว่าเสมือนดังเสียงร้องของบรรดาลูกนกทั้งหลาย หากได้มีสาระอันแน่นอนหรือไม่ หรือเปรียบเทียบเสียงที่เกิดจากสายลมที่พัดผ่านหลุมโพรงต่าง ๆ ในป่าเขา อันก่อให้เกิดเสียงสูงต่ำ ดังค่อย แตกต่างกันไป แต่ล้วนมีที่มาจากสายลมเดียวกันนั่นเอง

ดังนั้น จวงจื๊อจึงเสนอให้ก้าวพ้นจากวงวนของการถกเถียงอันไม่รู้จบนั้นเสีย ยุติการพิจารณาที่แบ่งแยกว่า “ถูก” นั้นขัดแย้งตรงข้ามกับ “ผิด” “สิ่งนั้น” ขัดแย้งตรงข้ามกับ “สิ่งนี้” ให้หันมาพิจารณาสิ่งต่าง ๆ จาก “จุดยืนของธรรมชาติ” อันประจักษ์ดังจุดศูนย์กลางอันสงบนิ่งของวงกลมแห่งการโต้แย้งถกเถียงที่แปรเปลี่ยนไม่รู้สิ้นนั้นโดยไม่ต้องปฏิเสธความแตกต่างระหว่างถูกและผิด หากก้าวพ้นเสียจากการแบ่งแยกคุณค่าอย่างยึดมั่นตายตัวนั้น

เห็นได้ว่า สำหรับจวงจื๊อแล้ว การแยกแยะกำหนดคุณค่าในเรื่องต่าง ๆ นั้น เป็นเรื่องที่ไม่อาจใช้การโต้แย้งหากฎเกณฑ์มากำหนดตายตัวได้ เมื่อเราคิดว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งดีหรือถูก มิได้หมายความว่าสิ่งที่ไม่ใช่สิ่งนั้นไม่ดีหรือผิด เพราะเมื่อพิจารณาสิ่งเหล่านั้นจากจุดยืนของเราแล้ว ล้วนเป็นส่วนหนึ่งในวงกลมแห่งการแปรเปลี่ยนไม่รู้สิ้นนั้น สิ่งที่เราคิดว่าไม่ดีหรือผิด มี

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, บทที่ 2, หน้า 69

“ความเป็นไปได้” เสมอที่จะถูกหรือดีพอ ๆ กับสิ่งที่เราคิดว่าดีหรือถูก คุณค่าทุกอย่างเมื่อมองจากจุดยืนของเต๋าแล้วล้วนมีฐานะเท่าเทียมกัน ดังนั้นทักไวโนคัมภีร์จวงจื๊อบทที่ 6 ว่า

ชีวิตและความตายคือชะตากรรม - คงที่ดุจดังการเวียนผันของคืนและวัน เป็นเรื่องราวแห่งฟ้า มีบางสิ่งที่มนุษย์ไม่อาจทำอะไรได้ - ทั้งหมดนั้นคือเรื่องราวของธรรมชาติแห่งสรรพสิ่ง...

แผ่นดินมอบรูปแก่ข้าพเจ้า ทำให้เหนื่อยยากในชีวิต นำข้าพเจ้าสู่ความชรา แลพักข้าพเจ้าไว้ในความตาย...

ท่านเกิดมาในรูปมนุษย์แลท่านพบความปิติสำเริงในมัน กระนั้นก็ยังมิมีรูปแบบที่แปรเปลี่ยนไปไม่สิ้นสุดอีกนับหมื่นซึ่งล้วนประเสริฐเท่าเทียมกัน แลความปิติในสิ่งเหล่านี้ก็เกินจะพรรณานำได้ ปราชญ์ท่านสำนักอยู่ท่ามกลางสิ่งเหล่านั้นซึ่งมิสามารถสูญเสียได้แล้ว แลตั้งนั้นท่านจึงสำนักอยู่ตลอดกาล ท่านเจตนาที่จะยอมรับความตายแต่ต้น ๆ ยอมรับความชรา ยอมรับการเริ่มต้นแลสิ้นสุด แลทำตัวประหนึ่งเป็นแบบอย่างสำหรับทุก ๆ คน พวกเราจึงสมควรที่จะเลียนแบบฉบับของผู้สร้างสรรค์สรรพสิ่งนับหมื่น บนวิถีทางของผู้เจริญชีวิตอย่างราบเรียบยิ่งใหญ่ขึ้นให้มากยิ่งขึ้น⁴²

ในเมื่อสรรพสิ่งล้วนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน การเกิดและการตายก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการแปรเปลี่ยนตามธรรมชาติ หากเราเห็นว่าการมีชีวิตอยู่เป็นสิ่งอันพึงปรารถนาแล้ว ก็ไม่มีเหตุผลใดที่จะเห็นว่า ความตายอันเป็นไปตามวาระนั้นเป็นสิ่งไม่น่าพึงใจ ไม่ว่าจะความตายนั้นจะนำไปสู่รูปแบบการดำรงอยู่ที่แตกต่างไปจากปัจจุบันหรือไม่ดังเช่นในกรณีของปราชญ์หยูและไหล ก็ไม่มีประการใดให้หวาดเกรง เพราะไม่ว่ารูปแบบใดก็มีค่าเสมอกัน

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะผ่านไปยังปัญหาอีก 3 ข้อที่เหลืออยู่ จะทำการพิจารณาปัญหาบางอย่างที่เกิดขึ้นในการพิจารณาปัญหาเรื่องชีวิตและความตายของจวงจื๊อที่กระทำมาข้างต้นเสียก่อน

จากการวิเคราะห์ที่ผ่านมา เราพบว่า สำหรับจวงจื๊อแล้ว การเกิดและการตายนั้นเป็นเรื่องที่เราไม่ควรไปยึดติดให้ค่าแบ่งแยกมันออกจากกัน การที่มนุษย์ไปแบ่งแยกให้คุณค่าแก่

⁴² เรื่องเดียวกัน, บทที่ 6, หน้า 167-168

สิ่งต่าง ๆ นั้นเองที่นำไปสู่ความขัดแย้งกับครรลองแห่งธรรมชาติ และนั่นคือจุดกำเนิดแห่งภัยพิบัติของสรรพสิ่ง แต่เราก็พบเช่นเดียวกันว่า ในคัมภีร์จวงจื๊อหลาย ๆ บทนั้น มีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับความตายที่มาถึงก่อนเวลาอันควรตามที่ธรรมชาติกำหนดไว้ ตัวอย่างเช่น ในบทที่ 4 ได้บันทึกเรื่องราวของต้นไม้ต่าง ๆ ที่มนุษย์สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ต่างก็ถูกตัดโค่นไปเมื่อโตได้ตามขนาดที่มนุษย์ต้องการ “ดังนั้น ต้นไม้เหล่านั้นจึงไม่เคยได้มีชีวิตอยู่ยืนยาวเท่ากับที่ธรรมชาติกำหนดไว้ให้ กลับถูกโค่นลงเสียกลางคันด้วยคมขวาน นี่คืออันตรายของการเป็นสิ่งที่มิได้ประโยชน์”⁴³

หากจะตั้งข้อสังเกตว่า การที่จวงจื๊อมองเห็นการเกิดและการตายเป็นชะตากรรมที่ธรรมชาติเป็นผู้กำหนด ดังนั้น มนุษย์จึงควรจะหลีกเลี่ยงจากความตายก่อนถึงเวลาอันควรตามที่ธรรมชาติกำหนดไว้ อันมีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์ ถ้าเป็นเช่นนี้แล้ว อาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งในตัวเองขึ้นว่า ในเมื่อจวงจื๊อเห็นว่าเราควรก้าวพ้นจากการแบ่งแยกคุณค่าต่าง ๆ แต่ดูเหมือนว่า จวงจื๊อกลับเสนอให้เราหลีกเลี่ยงความตายที่มาถึงก่อนเวลาอันควรโดยการกระทำของมนุษย์ ซึ่งถือเป็นการให้ค่าแบ่งแยกความตายตามธรรมชาติออกจากความตายที่เกิดจากการแทรกแซงของมนุษย์ใช่หรือไม่

แท้จริงแล้ว การหลีกเลี่ยงจากความตายก่อนเวลาอันควรในความหมายของจวงจื๊อนั้น มิได้หมายถึงการมุ่งมั่นกระทำ (doing-action) เพื่อจะหลบเลี่ยงจากภัยอันตรายทั้งปวง ดังที่มนุษย์ทั่วไปพยายามกระทำ อันเป็นผลมาจากการแบ่งแยกให้คุณค่าแก่สิ่งหนึ่งมากกว่าอีกสิ่งหนึ่ง และมีได้หมายถึง การไม่กระทำอะไรเลย (not doing) เพื่อจะหลีกเลี่ยงภัยอันตรายทั้งปวง เช่นที่หยางจูกระทำ ซึ่งจวงจื๊อเห็นว่าไม่มีทางหลบพ้นได้ หากหมายถึงการกระทำที่ไม่กระทำ (non-doing action) อันมิได้มุ่งจะต่อต้านหรือหลบเลี่ยงจากความตายก่อนเวลาอันควร แต่คือการกระทำตัวคล้อยตามธรรมชาติแห่งตนและสถานการณ์รอบข้าง ไม่ยึดติดตนเองอยู่กับจุดยืนใด กฎเกณฑ์ใดกฎเกณฑ์หนึ่งอย่างตายตัว

การกระทำเช่นนี้ก็คือการเข้าไปเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต้านั้นเอง โดยการกระทำที่ไม่กระทำนี้เอง ทุกอย่างก็ดำเนินไปตามครรลองของมัน ไม่ว่าผลสุดท้ายจะเป็นอย่างไรก็ตาม โดยการกระทำที่ไม่กระทำนี้เอง ที่มนุษย์จะสามารถเผชิญกับภัยอันตรายต่าง ๆ รวมถึงความตายด้วย

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132

จิตใจที่ไม่หวาดเกรง เพราะเมื่อถึงที่สุดแล้ว ความตายอันเป็นไปตามชะตากรรม กับความตายที่เกิดจากมนุษย์ก็ไม่อาจแบ่งแยกจากกันได้⁴⁴

ถ้านำความคิดของจวงจื๊อไปเปรียบเทียบกับเหลาจื๊อ จะพบว่า แม้เหลาจื๊อจะเสนอความคิดเรื่องการไม่กระทำเช่นกัน แต่สำหรับเหลาจื๊อนั้น การไม่กระทำของเหลาจื๊ออันมีพื้นฐานอยู่ที่ความพยายามในการเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินั้น ยังมีลักษณะเชิงหลักเลียงอยู่เช่นเดียวกับหยางจู เพียงแต่ในแง่ของความคิดนั้น เหลาจื๊อพัฒนาไปไกลกว่าหยางจู ตรงที่หยางจูเน้นการไม่กระทำอะไรเลย (not doing) เพื่อจะได้ไม่ต้องข้องเกี่ยวกับสิ่งทั้งหลายอันจะนำอันตรายมาให้ ขณะที่เหลาจื๊อเห็นว่าเราต้องเข้าใจกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ เพื่อจะได้ทำตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติโดยการไม่กระทำ (non action) เพื่อที่จะ “หลบเลี่ยง” จากภัยอันตรายทั้งหมด แต่ข้อจำกัดของเหลาจื๊อก็กังคังมีอยู่ว่า เหลาจื๊อเองยังมอง “ภัยอันตราย” ว่าเป็น “ภัยอันตราย” อยู่ แม้ว่าการเข้าใจกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติจะช่วยให้หลบเลี่ยงจากภัยอันตรายอันไม่จำเป็นได้หลายประการก็ตาม แต่ถ้ายังมองเห็นภัยอันตรายในลักษณะข้างต้นอยู่นั้น เหลาจื๊อเองก็ยอมรับว่า ถึงที่สุดแล้วก็ยังไม่อาจจะหลบเลี่ยงได้อยู่⁴⁵ แต่สำหรับจวงจื๊อแล้ว การมองแบบแบ่งแยกคุณค่านี้ก็คือ การไม่เข้าใจธรรมชาตินั่นเอง การไม่กระทำของจวงจื๊อนั้นแม้จะมีผลให้รอดพ้นจากภัยอันตรายที่เกิดขึ้นโดยไม่จำเป็น แต่เมื่อต้องเผชิญหน้ากับภัยอันตรายเหล่านั้น จวงจื๊อก็มิได้มองมันในฐานะของภัยอันตรายอันไม่พึงปรารถนา แต่จวงจื๊อกลับยอมรับมันอย่างยินดี กล่าวโดยสรุปแล้ว ความคิดของจวงจื๊อพัฒนาไปกว่าเหลาจื๊ออีกชั้นหนึ่ง โดยก้าวพ้นไปจากการมองแบบแบ่งแยกที่ให้คุณค่าความหมายว่า “ภัยอันตราย” นั้น เป็น “ภัยอันตราย” สำหรับจวงจื๊อ สิ่งที่เป็นภัยอันตรายกับสิ่งที่ไม่เป็นภัยอันตรายล้วนอยู่ในกระบวนการเดียวกันอันไม่มีการแบ่งแยก ดังนั้นถึงที่สุดแล้ว ไม่ว่าสิ่งมีชีวิตต้องเผชิญจะเป็นภัยอันตรายหรือไม่ก็ตาม จวงจื๊อก็ใช้ชีวิตและเผชิญหน้ากับสิ่งเหล่านั้น ในฐานะที่มันเป็น “เช่นนั้นเอง”

จากการวิเคราะห์ที่ผ่านมา เราพบว่า สำหรับจวงจื๊อแล้ว สรรพสิ่งล้วนดำเนินไปในกระบวนการเปลี่ยนแปลงต่อเนื่องไม่รู้จบอันปราศจากการแบ่งแยกในตัวของมันเอง และ สรรพ

⁴⁴ ประเด็นเรื่องชะตากรรมกับมนุษย์ โปรดดูการวิเคราะห์เรื่องความคิดของจวงจื๊อ กับนียัตินิยม (Fatalism) ในบทสรุป

⁴⁵ โปรดดูส่วนท้ายของวิทยานิพนธ์บทที่ 2 ในส่วนของเหลาจื๊อประกอบ

สิ่งล้วนมีคุณค่าเท่าเทียมกัน ลำดับต่อไปคือการพิจารณาปัญหาที่เหลืออยู่อีก 3 ข้อ คือ ข้อที่ 4 , 5 และ 6 ดังต่อไปนี้

4. ปัญหาเรื่องการยึดมั่นอย่างแน่วแน่ว่ามี “ตน” คือ ตัวตนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ที่แยกต่างหากจาก “คนอื่น” หรือ “สิ่งอื่น”

5. ปัญหาเรื่องการผลิตพราก อันหมายถึงว่า มีสภาวะที่ “ตน” และ “สิ่งอื่น” สามารถแยกจากกันโดยเด็ดขาดอยู่

6. ปัญหาจากความไม่รู้ของมนุษย์ อันนำไปสู่ ท่าทีที่มนุษย์มีต่อความไม่มั่นใจด้วย

แต่ก่อนที่จะพิจารณาปัญหาที่เหลืออยู่นี้ จำเป็นต้องพิจารณาความคิดบางประการของจวงจื้อที่จะช่วยในการทำความเข้าใจในคำตอบของจวงจื้อต่อปัญหาดังกล่าวเสียก่อน โดยจะเริ่มพิจารณาความคิดของจวงจื้อที่คลี่คลายต่อเนื่องมาจากความคิดเรื่องความเสมอภาคทางคุณค่าของสิ่งทั้งหลาย ในบทที่ 2 ของคัมภีร์จวงจื้อบันทึกไว้ว่า

คราสกล่าวกับเงาว่า ‘เมื่อครุนี้เจ้าก็ขยับ มาบัดนี้กลับยืนนิ่ง เมื่อครุก็ขยับนิ่ง มาบัดนี้กลับขยับยืน เจ้าไหนจึงโลเลเช่นนี้เล่า’

เงาจึงว่า ‘เราไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น ๆ เพื่อที่จะได้เป็นเราหรือหรือ สิ่งอื่น ๆ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นอีกเพื่อที่จะได้เป็นตัวพวกมันดอกหรือ การพึ่งพิงต่อสิ่งใด ๆ ของเรา ก็เป็นเช่นเดียวกับงูที่ต้องพึ่งพิงหนังของมัน หรือจิ้งจกที่ต้องพึ่งพิงปีกทั้งคู่ของมัน เราจะตอบได้อย่างไรกันว่าเพราะเหตุใดเราจึงทำอย่างนี้ หรือเพราะเหตุใดเราจึงทำอย่างนั้น’⁴⁶

การที่คราสถามเงาด้วยคำถามแบบนั้น อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า⁴⁷ คราสแยกความเป็นตัวเองออกจากเงาโดยไม่ได้ตระหนักว่าตัวคราสเองนั้นก็เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามเงาเช่นเดียวกับที่เงาเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งอื่นนั่นเอง คำถามของคราสเกิดจากการที่คราสแยกแยะตัวเองออกมาในฐานะผู้สังเกต โดยมีเงาเป็นสิ่งที่ถูกสังเกต ละเลยความจริงที่ว่า

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, บทที่ 2, หน้า 91

⁴⁷ ผู้สนใจสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมจาก Wu, Kuang-ming. Non-World-Making in Chuang Tzu. *Journal of Chinese Philosophy*. vol. 18 No.1 March 1991, pp.37-38.

ทั้งคราสและเงาตลอดจนสิ่งที่ทำให้เกิดเงานั้น ล้วนอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงเดียวกัน ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกันชนิดที่ไม่สามารถแยกพิจารณาโดยลำพังได้ เช่นเดียวกับ ในกรณีของงูกับหนิงงู และจ๊กจั่นกับปีกของมันนั่นเอง เราอาจพิจารณาได้ว่า ทั้งงูและหนิงงู จ๊กจั่นและปีกของมัน เป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยกันและกัน ไม่มีสิ่งไหนที่มีคุณค่ามากกว่าและดำรง อยู่ได้เพียงลำพังโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยอีกสิ่งหนึ่ง ดังนั้น นอกจากความคิดที่ว่าสรรพสิ่งมีความ เสมอภาคทางคุณค่าแล้ว จวงจื้อยังได้ชี้ให้เห็นว่า สรรพสิ่งล้วนแต่อิงอาศัยพึ่งพากันและกันอยู่ เสมอโดยไม่อาจแยกขาดจากกันได้

นอกจากนั้นแล้ว เราอาจวิเคราะห์หาความคิดที่สำคัญของจวงจื้ออีกประการหนึ่งได้ จากเรื่องราวที่จวงจื้อกล่าวถึงความฝันของตนไว้ในบทเดียวกันนั้นว่า

ครั้งหนึ่ง จวงจื้อฝันไปว่าตัวเองเป็นผีเสื้อตัวหนึ่ง มีความสุขอยู่กับการที่ได้บินท่องไปยัง ที่นี้บ้างแลที่นั่นบ้าง มีความสุขสำราญและกระทำตามใจปรารถนา โดยไม่รู้ว่าตัวคือ จวงจื้อ บัดดลนั้นเขาก็ตื่นขึ้นและพบว่าเขาคือ จวงจื้ออย่างไม่มีทางผิดพลาดไปได้ แต่เขาก็ไม่ อารู้ได้ว่า ตัวเขานั้นเป็น จวงจื้อผู้ได้ฝันไปว่าตนเป็นผีเสื้อ หรือว่าเป็นผีเสื้อที่กำลังฝัน ว่าตัวเองเป็นจวงจื้อ ระหว่างจวงจื้อกับผีเสื้อนั้นย่อมต้องมีความแตกต่างบางอย่างอยู่ นี้ เรียกว่าการแปรเปลี่ยนของสรรพสิ่ง⁴⁸

จากเรื่องราวของความฝันนี้ เราอาจพิจารณาได้ว่า ขณะที่ “จวงจื้อ” กำลังฝันอยู่นั้น “จวงจื้อ” ไม่อาจรู้ตัวว่าไม่ได้เป็นผีเสื้อตามที่ฝัน การจะรู้ตัวว่า “จวงจื้อ” เป็นจวงจื้อ ที่ไม่ใช่ ผีเสื้อนั้น จำเป็นที่ “จวงจื้อ” จะต้องตื่นจากความฝันนั้นเสียก่อน และด้วยเหตุที่การยืนยันว่าสิ่ง โดยอยู่ในโลก “ความฝัน” นั้น ต้องอาศัยภาวะการตื่นในโลกของ “ความจริง” จะเห็นได้ว่า ไม่ ว่าในขณะนั้น “จวงจื้อ” กำลังอยู่ในโลก “ฝัน” หรือโลก “จริง” ก็ตาม ก็ไม่มีทางที่จะยืนยันแน่ ชัดได้เลยว่า “จวงจื้อ” ในขณะนั้นกำลังอยู่ในโลก “ฝัน” หรือโลก “จริง” เป็นจวงจื้อหรือว่าเป็น ผีเสื้อ มีความเป็นไปได้ทั้งสองทางที่ “จวงจื้อ” จะเป็นจวงจื้อผู้ตื่นจากความฝันว่าตนเป็นผีเสื้อ เท่า ๆ กับที่จะเป็นผีเสื้อที่กำลังฝันอยู่ว่าเป็นจวงจื้อ โลกของผีเสื้อกับโลกของจวงจื้อต่างพึ่งพิง

⁴⁸ มานพ อุดมเดช, อ้างแล้ว, บทที่ 2, หน้า 91

และขึ้นอยู่กับอีกโลกหนึ่งอย่างแยกไม่ออก ความเป็นจริงจื่อนั้นไม่อาจแยกออกได้จากความเป็นผีเสื้อ และในทางกลับกันด้วย

แต่ความไม่แน่ใจในที่นี้มิได้ก่อปัญหาให้แก่จวงจื่อ จวงจื่อมิได้หมกมุ่นกังวลและพยายามหาหนทางแยกแยะตัดสินระหว่างความเป็นไปได้ทั้งสองทางนั้น แต่จวงจื่อยอมรับความเป็นไปได้เหล่านี้ไว้ในวิถีชีวิต

จากเรื่องราวของ เมา, งู, จ๊กจั่น และความฝัน ทำให้พิจารณาได้ว่าสรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยซึ่งกันและกัน และในการพิจารณาสิ่งใด ๆ นั้น ไม่อาจแยกผู้รับรู้ออกจากสิ่งที่พิจารณาได้นั้นคือ ในการพิจารณาสิ่งใด ๆ นั้น จะต้องรวมเอาลักษณะอัตวิสัยของผู้รับรู้เข้าไว้ด้วย แต่ถึงกระนั้น จากเรื่องของความฝัน เราพบว่า กระทั่งตัวผู้รับรู้อเองก็เปลี่ยนแปลงไปมาจนหาความแน่นอนชัดเจนไม่ได้ จึงอาจกล่าวได้ว่า เราไม่มีทางตัดสินเรื่องราวใด ๆ ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ไม่เปลี่ยนแปลง เพราะการตัดสินเรื่องราวใด ๆ นั้นต้องขึ้นอยู่กับอัตวิสัยของผู้ตัดสินผนวกกับสถานการณ์เฉพาะในขณะนั้นของผู้ตัดสิน

ประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ก็คือ ประเด็นที่ว่าความเป็นตัวตนของผู้รับรู้นั้นก็อยู่ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงจนหาความแน่นอนชัดเจนลงไปไม่ได้ อาจกล่าวได้ว่า นี่คือนิยามของกระบวนการแปรเปลี่ยนประเภทที่ 3 คือ การแปรเปลี่ยนไปมาของความเป็นตัวตน คัมภีร์จวงจื่อบทที่ 6 ได้บันทึกเรื่องราวในลักษณะนี้ไว้อีกว่า

พวกเราเที่ยวไปพูดกับผู้อื่นว่า ข้าทำสิ่งนั้น ข้าทำสิ่งนี้ พวกเรารู้ได้อย่างไรว่า มีบุคคลเช่นที่เป็น ตัวข้า นั้นอยู่ เจ้าฝันไปว่าเจ้าเป็นนกตัวหนึ่งบินขึ้นไปบนท้องฟ้า เจ้าฝันไปว่าเจ้าเป็นปลาตัวหนึ่งดำผุดดำว่ายอยู่ในสระ แม้กระทั่งในขณะที่พวกเรากำลังสนทนากันอยู่นี้ พวกเราก็มีอาจรู้ได้ว่าพวกเรากำลังฝันหรือกำลังตื่นกันแน่...⁴⁹

จากลักษณะของกระบวนการแปรเปลี่ยนประเภทที่ 3 คือ การแปรเปลี่ยนไปมาของความเป็นตัวตนอันหาความแน่นอนชัดเจนไม่ได้นั่นเอง ที่เป็นคำตอบของจวงจื่อต่อปัญหาที่ว่าความตายนั้นหมายถึงการจบสิ้นของ “ตน” อันมีพื้นฐานอยู่บนสมมติฐานที่ว่า มี “ตน” คือ ตัวตนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันที่แน่นอนและแยกต่างหากจาก “คนอื่น” หรือ “สิ่งอื่น” ลักษณะ

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, บทที่ 6, หน้า 182

ของกระบวนการแปรเปลี่ยนประเภทที่ 3 นี้ทำให้เส้นแบ่งของความเป็น “ตัวตน” อันเป็นเงื่อนไขจำเป็นของสมมติฐานนี้ลบลื่อนไปในที่สุด

จากข้อสรุปดังกล่าว เราอาจก้าวข้ามไปสู่ข้อสรุปอีกข้อหนึ่งได้ว่า เราสามารถถือเสมือนว่า “สรรพสิ่งและตัวเรานั้นเป็นหนึ่งเดียวกัน”⁵⁰ เหตุที่ใช้คำว่า “ถือเสมือนว่า” นั้น เนื่องจากจงใจเชื่อว่า หากเราปฏิเสธที่จะแบ่งแยกสิ่งใด ๆ แล้ว เราก็ต้องปฏิเสธที่จะยืนยันแม้แต่ประโยคที่ว่า “ทุกสิ่งเป็นหนึ่งเดียว” ให้ขัดแย้งกับ “ทุกสิ่งแตกต่างกัน” ด้วย⁵¹

และในเมื่อเราถือเสมือนว่า สรรพสิ่งและตัวเรานั้นเป็นหนึ่งเดียวกันแล้ว นั่นหมายความว่า จะไม่มีสภาวะที่ “ตน” และ “สิ่งอื่น” สามารถแยกจากกันโดยเด็ดขาดอยู่ นี่อาจจะถือได้ว่าเป็นคำตอบต่อปัญหาข้อที่ว่า ความตายนั้นทำให้เกิดความพลัดพราก ซึ่งถ้าเราถือเสมือนว่า สรรพสิ่งและตัวเราเป็นหนึ่งเดียวกันแล้วนั้น ปัญหานี้ก็ย่อมจะไม่เกิดขึ้น

จากข้อสรุปดังกล่าว ประกอบเข้ากับข้อสังเกตที่ได้จากเรื่องราวของ เมา, งู และ ความฝัน ว่า สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกันและกัน และการพิจารณาสิ่งใด ๆ นั้น เราไม่อาจแยกผู้รับรู้ออกจากสิ่งที่พิจารณาได้ อันนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า เราไม่มีทางตัดสินเรื่องราวใด ๆ ได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์นั้น เราอาจกำหนดท่าทีที่เป็นไปได้ต่อข้อสังเกตเหล่านี้ได้ 3 ท่าทีด้วยกัน คือ⁵²

1. ละเลยต่อข้อสังเกตดังกล่าว และยึดมั่นในทัศนคติที่คนใดคนหนึ่งของตนอย่างดื้อดึง ปิดกั้นตนเองจากความผันแปรของสภาพการณ์แวดล้อม ชังตนเองอยู่ในอคติความเชื่อที่ตายตัว
2. ท่าทีที่เชื่อข้อสังเกตดังกล่าวอย่างงมงาย ท่าทีเช่นนี้อาจนำไปสู่ความเฉยเมยต่อเรื่องราวทั้งปวง เพราะมีความเห็นในเชิงว่าไม่มีสาระอะไรให้ยึดถือ หรือเพราะเห็นว่าไม่มีอะไรที่สำคัญหรือสามารถมั่นใจได้เลย ลักษณะเช่นนี้เป็นการแยกตัวเองออกจากเรื่องราวและสภาพการณ์แวดล้อมทั้งหมดอย่างสิ้นเชิง
3. ท่าทีที่เข้าไปมีส่วนร่วมและตอบสนองต่อเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีอิสรภาพ ไม่ผูกติดกับอคติหรือความเชื่ออันหยุดนิ่งตายตัว

⁵⁰ Graham, A.C. op.cit., p 56.

⁵¹ Ibid., p.56.

⁵² Wu Kuang Ming. *The Butterfly as Companion*. (State University of New York

ตัวอย่างของเรื่องราวในคัมภีร์จวงจื๊อที่แสดงให้เห็นถึงท่าทีเหล่านี้ คือเรื่องราวของลิง และคนเลี้ยงลิงที่บันทึกไว้ในบทที่ 2 ว่า

...ความพยายามที่จะผสมผสานสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกันด้วยมีรูจจึงรู้ว่าที่แท้พวกมันล้วนเป็นหนึ่งในอยู่แล้ว ย่อมเป็นการทำลายภูมิปัญญาของตัวเอง นี้เรียกว่า ‘เข้าสาม’ แล้ว ‘เข้าสาม’ นี้ ข้าพเจ้าหมายความว่า เป็นเช่นไร อุปมาดังคนผู้หนึ่งเลี้ยงลิงไว้ฝูงหนึ่ง แลเขาพูดกับลิงว่า พวกเจ้าจะได้กินลูกเกาลัดก็แต่เพียงสามลูกในตอนเช้า แลอีกสี่ในตอนเย็น ครั้นพวกลิงได้ยินเช่นนั้นก็พากันโกรธแค้นยิ่งนัก คนเลี้ยงลิงจึงว่าเสียใหม่ว่า ถ้าเช่นนั้นเราจะให้พวกเจ้าได้กินเสียสี่ผลในตอนเช้าแลอีกสามในตอนเย็น ด้วยการกล่าวเช่นนั้นพวกลิงก็ล้วนแต่พอใจกันสิ้นทุกตัว แต่จำนวนลูกเกาลัดก็หาได้เปลี่ยนแปลงจำนวนไปแต่ประการใดไม่ หากต่างกันก็แต่ตรงวิธีการจัดการเท่านั้น ทว่าผลลัพธ์ย่อมมีได้ทั้งความมีพอใจแลความยินดี นี่คือนิสัยที่ข้าพเจ้ากำลังพูดอยู่ขณะนี้ ประชาชนย่อมสามัคคีถูกด้วยผิด แลพักอยู่ในความสมดุลงแห่งธรรมชาติ นี่คือนิสัยที่เรียกกันว่า “ก้าวอย่างบนทางคู่”⁵³

ตัวอย่างของคนเลี้ยงลิงในเรื่องนี้ ถ้าสมมติว่าเขาแยกตัวเองออกมาจากสถานการณ์ ก็อาจจะเห็นว่า การกระทำของลิงเป็นความดีอันไม่มีเหตุผล และอาจจะรู้สึกโกรธ ขณะที่ลิงเองก็ยึดมั่นอยู่กับความคิดของตนว่า เข้าสี่เย็นสาม นั้นดีกว่า เข้าสามเย็นสี่ ทั้งสองฝ่ายต่างก็ใช้ท่าทีแบบที่หนึ่ง คือ ลิงก็ไม่ใส่ใจกับข้อเท็จจริงที่ว่า ทั้งสองกรณีนี้มีค่าเท่ากัน ขณะที่คนเลี้ยงลิงเอง ในกรณีนี้รู้สึกโกรธ ก็ยึดมั่นอยู่กับความคิดที่ว่าทั้งสองกรณีนี้เท่ากัน โดยปฏิเสธความคิดของลิงที่คิดว่าไม่เท่ากันว่าเป็นสิ่งที่ผิด โดยต่างฝ่ายต่างก็ยืนยันในทัศนะของตน

แต่คนเลี้ยงลิงในเรื่องนี้มีท่าทีที่แสดงถึงความเข้าใจในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และนำตัวของเขาเข้าไปมีส่วนร่วมในสถานการณ์นั้น โดย “เล่น” กับการแสดงออกของลิงเหล่านั้นพร้อม ๆ กับที่เข้าใจว่าสิ่งที่ตนเสนอให้ลิงทั้งสองครั้งนั้นไม่ได้มีค่าต่างกันเลย คนเลี้ยงลิงตอบสนองต่อ เหตุการณ์นี้โดยไม่ผูกติดอยู่กับข้อจำกัดอันคับแคบเช่นที่ลิงผูกติดอยู่

จวงจื๊อเสนอให้เราดำเนินชีวิตด้วย “การไม่กระทำ” ตัวให้แปลกแยกจากธรรมชาติของสรรพสิ่ง เช่นเดียวกับที่คนเลี้ยงลิงที่ไม่กระทำตัวแปลกแยกจากธรรมชาติของลิงซึ่งไม่มีใครมี

⁵³ มานพ อุดมเดช, อ้างแล้ว, บทที่ 2, หน้า 72

เหตุผล โดยการ “กระทำ” ให้ตัวตนที่แยกห่างจากธรรมชาติแวดล้อมนั้นกลับเข้าไปมีส่วนร่วม หลอมรวมเป็นหนึ่งในกระบวนการของธรรมชาติอันแปรเปลี่ยนไม่สิ้นสุด การ “ไม่กระทำ” ของจวงจื๊อ มิได้หมายถึงการไม่กระทำสิ่งใดเลย แต่หมายถึงการ “กระทำ” ที่หลอมรวมตัวเอง เข้ากับธรรมชาติ ซึ่งกระบวนการหลอมรวมตัวนี้ถูกแสดงออกมาอย่างสมบูรณ์ในคัมภีร์จวงจื๊อส่วนที่ว่าด้วยการเผชิญหน้ากับความตายดังต่อไปนี้

ปราชญ์หยูล้มเจ็บลง ปราชญ์ซื่อได้ไปเยี่ยม ปราชญ์หยูจึงว่า ‘ผู้สร้างสรรพสิ่งซึ่งทำให้ ข้าพเจ้าได้วิกลจริตเช่นนี้ช่างยิ่งใหญ่แน่แล้ว!’

กระดุกสันหลังของเขางอจุ่มเข้าเป็นวงโค้งเช่นคนหลังค่อม อยุ่จะทั้งห้าล้วนวิปริตสิ้น คางเกยอยู่บนสะดือ ไหล่อกขึ้นท่วมศีรษะ กระดุกคอชี้ฟ้า สังขารของปราชญ์หยูนับว่าเจ็บหนักแล้ว กระนั้นเขาก็ยังคงสงบแล้รู้ความกังวล จึงเดินปวกเปียกไปที่บ่อน้ำชะงักดูเงา ตัวแล้ว ว่า ‘ผู้สร้างสรรพสิ่งได้ทำให้ข้าพเจ้าวิกลจริตเช่นนี้นั่นเอง’

ปราชญ์ซื่อจึงว่า ‘นี่ทำให้ท่านว่าจุ่นใจหรือ’

ปราชญ์หยูจึงว่า ‘หามิได้ ไยควรว่าจุ่นด้วยเล่า มาตราว่าแขนซ้ายของข้าพเจ้างอกเป็นไก่ ไตงตัวหนึ่ง ข้าพเจ้าก็จะใช้มันเป็นดั่งยามแจ่งอรุณ มาตราว่าแขนขวาของข้าพเจ้างอกเป็น ดงหน้าไม้คันหนึ่ง ข้าพเจ้าก็จะใช้มันยิงเอนกมาอย่างเสีย มาตราว่าก้นของข้าพเจ้ากลายเป็น ล้อแลจติใจของข้าพเจ้าเป็นดั่งม้า ก็จับม้ามาเทียมล้อขับขี่เล่นให้เย็นใจ ต่อไปข้าพเจ้า ก็ไม่ต้องการรถม้าอีกแล้ว...’

...แลหลังจากนั้นมีนานนัก ปราชญ์ไหลก็ล้มเจ็บลงอีกผู้หนึ่ง นอนหายใจรวยริน ในขณะที่ ภรรยาแลบุตรนั่งชุมนุมอยู่รอบกายแลพากันร้องไห้ ปราชญ์ไหลได้ไปเยี่ยมมหา แลว่าแก่ ภรรยาแลบุตรของปราชญ์ไหลพลางขับออกไปว่า ‘ยังมีออกไปให้ห่างจากตัวของเขา แล เจ็บเสียด้วยเถิด อย่ารบกวนการเปลี่ยนแปลง’ ว่าแล้วก็เอนหลังพิงกับประตูกล่าวกับ ปราชญ์ไหลว่า ‘ผู้สร้างสรรพสิ่งยอมยิ่งใหญ่แล้ว! จะสร้างท่านให้เป็นสิ่งใดต่อไปอีกหรือ และจะส่งท่านไปที่ไหนเล่า จะสร้างท่านให้เป็นตบหนูหรือเป็นขาแมลงกันหนอ?’⁵⁴

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, บทที่ 6, หน้า 173 - 175

จากที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ว่า จวงจื๊อเสนอให้เราดำเนินชีวิตด้วยท่าทีที่เข้าไปมีส่วนร่วม และตอบสนองต่อเรื่องราวต่าง ๆ อย่างเสรีไม่ผูกติดกับอคติหรือความเชื่อเดิมที่มีอยู่ก่อนหน้านี้ อย่างตายตัว เมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกครั้งที่เราพบและตอบสนองต่อสถานการณ์ใด ๆ จึงเสมือนว่าเป็นสถานการณ์ “ใหม่” ที่ไม่ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของความคิดความเชื่อที่มีอยู่และได้รับมาก่อนหน้านั้น ทุกสิ่งทุกสถานการณ์จึงมีความใหม่ในแง่ที่เราเข้าไปมีส่วนร่วมกับมันโดยปราศจากอคติหรือความคิดคาดล่วงหน้าใด ๆ ดังนั้นเมื่อเผชิญหน้ากับความตาย สถานการณ์ของภาวะใกล้ตายนั้นจึง “ใหม่” และน่าสนใจยิ่ง ที่ว่า “ใหม่” นี้ มิใช่หมายถึงใหม่ในแง่ที่ไม่เคยพบมาก่อนในชีวิต (ซึ่งค่อนข้างแน่นอนสำหรับในเรื่องของความตาย) แต่ “ใหม่” ในแง่ที่ไม่มีความคิดใด ๆ ที่ถูกปลูกฝังมาก่อน ไม่ว่าจะจากค่านิยมหรือประเพณีต่าง ๆ ที่ทำให้มองความตายเป็นเรื่องน่าหวาดกลัวและเป็นการสูญเสียอันน่าเศร้า เราจะเห็นได้ว่า ทั้งปราชญ์ใหญ่ และ ปราชญ์ไหล ต่างก็พาตัวเองเข้าไปมีส่วนร่วมและหลอมรวมเข้ากับสภาวะแห่งความตายนั้นในฐานะที่มันเป็นสิ่งใหม่อันน่าพิศวงและน่าสนใจอย่างยิ่ง โดยมีได้หวาดกลัวหรือโศกเศร้าแม้แต่น้อย ตรงกันข้ามกับลูกเมียที่พากันเศร้าโศกเพราะมีความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมาให้ยึดมั่นในทัศนะที่ว่าความตายเป็นเรื่องราวของความสูญเสียอันน่าพร่ำเพ้อด้วยสาเหตุ 6 ประการที่ได้วิเคราะห์ไว้

นอกจากท่าทีในเชิงพิศวงกระตือรือร้นสนใจแล้ว ถ้าเราลองพิจารณาเรื่องราวเกี่ยวกับความตายในคัมภีร์จวงจื๊อเรื่องอื่น ๆ เช่นในบทที่ 6 บันทึกไว้ว่า

...ปราชญ์ซางหูได้ตายลง ก่อนฝัง ขงจื๊อรู้อ้ว จึงส่งจื๊อกังผู้ศิษย์ไปยังงานศพเพื่อไว้อาลัย จื๊อกังไปพบว่าสหายผู้หนึ่งของปราชญ์ซางหูกำลังแต่งเพลง แลสหายอีกผู้หนึ่งก็กำลังดีดพิณอยู่กลางขั้บคลอไปพร้อมกันความว่า

‘โอ ซางหู โอ ซางหู

ท่านได้กลับไปแล้ว

กลับไปยังสภาพที่แท้ของท่าน

ขณะที่พวกเรายังคงรูปมนุษย์อยู่’

จื๊อกังจึงรีบร้อนเข้าไปแล้วว่า ‘ขอให้ข้าพเจ้าได้ถามพวกท่านสักหน่อยเถิด ต่อหน้าศพเช่นนี้ พวกท่านกลับกล่าบบรรเลงเพลงกันครั้นโครงยังเป็นเรื่องสมควรแล้วหรือ’

ทั้งสองท่านนั้นต่างมองกันแลกันแลหัวร่อพรางว่า ‘เขารู้อะไรเกี่ยวกับประเพณีหรือ’...⁵⁵

ท่าที่ต่อความตายในเรื่องนี้ถูกแสดงออกโดยการร้องเพลงเล่นดนตรี หรือในบทที่ 13 ซึ่งกล่าวถึงความตายของภรรยาจวงจื๊อก็เช่นเดียวกันดังนี้

ภรรยาของจวงจื๊อตายลง ยู่จื๊อไปเคารพศพ พบจวงจื๊อกำลังนั่งเคาะอ่างพรางร้องเพลงอยู่ จึงกล่าวเป็นเชิงตำหนิจวงจื๊อไปว่า

‘ภรรยาของท่านอุตสาหรืออยู่เป็นคู่ครองกันมานานนมถึงเพียงนี้ ให้กำเนิดและช่วยดูแลเลี้ยงดูบุตรชายหญิงมาโดยตลอด บัดนี้เมื่อร่างขราลงจนถึงที่สุดต้องละซากสังขารไป ท่านไม่ร้องให้อาลัยเลยก็ยิ่งพอทำเนา แต่กลับมาเคาะอ่างนั่งร้องเพลงสำราญเช่นนั้น มิเห็นว่าเป็นการเกินเลยไปบ้างหรือ’

จวงจื๊อจึงกล่าวว่า ‘มิใช่เช่นนั้นดอก เมื่อแรกที่ภรรยาเพิ่งสิ้นชีวิต ข้าพเจ้าจะขาดความเศร้าความอาวรณณ์ผิดจากมนุษย์ทั่วไปก็หาไม่ แต่เมื่อได้ไตร่ตรองแล้วจึงเห็นว่า อันตัวเธอแต่เดิมก็ไม่เคยมีชีวิตอยู่ ไม่เพียงแต่ไม่มีชีวิตเท่านั้น ยังไม่เคยมีรูปสังขารมาก่อนอีกด้วย นอกจากนี้ไม่เพียงจะไม่มีสังขารมาก่อน ยังไม่เคยมีปราณจิตมาก่อนอีกด้วย ในสภาพกึ่งกลางของความมีอยู่และสุภาพก็ดลบันดาลให้เกิดเป็นพลังปราณของดวงจิต จากพลังปราณของจิตก็กลายเป็นรูปเป็นสังขารขึ้น จากรูปสังขารก็เปลี่ยนเป็นชีวิตตัวตนในที่สุด และมาในบัดนี้ ก็เปลี่ยนแปลงไปอีกโดยความตาย การเกิดการตายหมุนเวียนกันไปเช่นนี้ก็เช่นเช่นดังการหมุนเวียนของฤดูกาลทั้งสิ้น ซึ่งเป็นไปตามวัฏจักรของธรรมชาติ เมื่อมนุษย์ผู้หนึ่งบรรลุความสงบอยู่ในห้วงแห่งจักรวาล แต่ข้าพเจ้ายังมัวแต่บ้าร้องไห้คร่ำครวญอยู่เช่นนั้นออกจะเหมือนคนสิ้นปัญญาอยู่ เมื่อคิดได้ดังนี้ ข้าพเจ้าจึงหยุด’⁵⁶

และในบทที่ 31 ซึ่งกล่าวถึงเรื่องราวของจวงจื๊อเองขณะเผชิญหน้ากับความตายว่า

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, บทที่ 6, หน้า 177 - 178

⁵⁶ ปกรณ ลิมปนูสรณ์, อ้างแล้ว, บทที่ 18, หน้า 35 - 36

เมื่อจวงจื๊อใกล้จะสิ้นลมหายใจ บรรดาศิษย์ต่างก็ปรึกษากันจะจัดการศพอย่างเป็นทางการใหญ่ แต่จวงจื๊อกลับกล่าวว่า

‘ข้าให้ฟ้าและดินเป็นโลงศพ ใช้ตะวันและจันทร์เป็นฉากกั้น ดวงดาราคือแก้วมุกประดับ และใช้สรรพสิ่งเป็นเครื่องเช่นสรวงบูชา เช่นนี้แล้วงานศพของข้ายังใหญ่ไม่พออีกหรือ จำเป็นจะต้องใช้อะไรอื่นอีกเล่า’

ศิษย์ของจวงจื๊อกล่าวว่า

‘แต่พวกข้าพเจ้าเกรงว่า บรรดาแรงกาจะพากันมาจิกทิ้งซากของท่านเสียสิ้น’

‘ทั้งไว้กลางแจ้ง อาจเป็นเหยื่อของแรงกาก็จริงอยู่ แต่ถึงจะกลบฝังไว้ใต้ดิน ก็ยอมไม่พ้นการกัดแทะของบรรดามดปลวก จะนำเอาซากของข้าหลีกพ้นจากปากของแรงกา ส่งให้เข้าปากของมดปลวกเช่นนั้น จะมีเป็นการอยู่ดีธรรมเกินไปหรือ’⁵⁷

ลักษณะร่วมกันของท่าที่ต่อความตาย ที่ปรากฏอยู่ในเรื่องราวเหล่านี้ ก็คือ ท่าที่มีลักษณะเชิงสุนทรีย์ะ ซึ่งแสดงออกมาในการเข้าไปมีส่วนร่วมและเล่นล้อกับความตาย

และจากที่กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ว่า การ “ไม่กระทำ” ในความหมายของจวงจื๊อ ก็คือการ “กระทำ” ที่หลอมรวมตนเองเข้าไปเป็นหนึ่งในหนึ่งเดียวกับกระบวนการแปรเปลี่ยนของธรรมชาติ ซึ่งในการหลอมรวมนี้ จวงจื๊อได้แสดงให้เห็นแล้วว่า ไม่อาจกระทำได้ถ้ายังผูกติดอยู่กับท่าที่ที่ใช้เหตุผลแยกแยะอย่างยึดมั่นถือมั่น หรือยึดมั่นกับอคติและความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมาก่อนหน้า จวงจื๊อ เสนอให้เราสลัดทิ้งซึ่งสิ่งเหล่านี้ แล้วเข้าไปมีส่วนร่วมตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ของชีวิตในฐานะสิ่ง “ใหม่” และแทนที่จะใช้ท่าที่เชิงวิเคราะห์แยกแยะ (ซึ่งเท่ากับเป็นการแยกตัวมนุษย์ออกจากสิ่งที่พิจารณาและสภาวะแวดล้อม และแยกสิ่งที่พิจารณาออกจากกันเป็นส่วน ๆ โดยใช้ตัวมนุษย์เองเป็นศูนย์กลางของเรื่องราว) จวงจื๊อเสนอท่าที่ใหม่ที่จะใช้ในการหลอมรวมเข้าเป็นหนึ่งในหนึ่งเดียวกับกระบวนการของธรรมชาติ ซึ่งท่าที่นี้ก็คือท่าที่เชิงสุนทรีย์ะนั้นเอง สำหรับจวงจื๊อแล้ว กระบวนการหลอมรวมเชิงสุนทรีย์ะที่แสดงให้เห็นในการเผชิญหน้ากับความตายนี้ ถือเป็นขั้นตอนสำคัญในการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่ง “มนุษย์ที่สมบูรณ์นั้น ... ความตายและชีวิตมีอาจสั่นคลอนเขา นับประสาอะไรกับเรื่องผลประโยชน์หรือภัยอันตรายใด ๆ”⁵⁸

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, บทที่ 31, หน้า 37 - 38

⁵⁸ Graham, A.C. (tr.) op.cit., ch.2, p 58.

การหลอมรวมเชิงสุนทรียะที่แสดงภาวะสูงสุดของมันในท่าที่แห่งการเกี่ยวข้องกับ ความตายนี้เอง ที่จงจื่อใช้เป็นแกนหลักเพื่อให้การดำเนินชีวิตอย่างเสรีด้วยการ “ไม่กระทำ” นั้น สามารถดำเนินไปได้ และทำให้จงจื่อสามารถประนีประนอมกับภัยพิบัติต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์ได้ อย่างไม่สะทกสะท้าน หรือกระทั่งว่า ทำให้มนุษย์สามารถแปรภัยพิบัติเหล่านั้นให้กลับกลายมา เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตได้เสียด้วยซ้ำ ดังมีเรื่องราวที่บันทึกไว้ในคัมภีร์จงจื่อบทที่ 4 ว่า

ครั้งหนึ่ง ยังมีชายหลังค่อมผู้หนึ่งชื่อ จิว คางของเขาเกยอยู่บนสะดือ ไหล่อกขึ้นคลุมหัว กระดุกคอกไปขึ้นฟ้า อวัยวะทั้งห้าของเขาล้วนวิปริตสิ้นแล้ว แลสะโพกนั้นก็อยู่ในระดับเดียวกับซีโครง ชายผู้มีร่างกายวิกลผู้นี้หาเลี้ยงชีพด้วยการรับจ้างปะชุนและซักเสื้อผ้า บางครั้งก็ ได้รับจ้างมัดแลคดเมล็ดข้าว มีรายได้พอที่จะจุนเจือคนได้นับสิบคน เมื่อมีการเกณฑ์ทัพ เขาก็ยังคงไปโน้นไปนี้อยู่เป็นปกติ มิได้หลบเร้นเช่นคนอื่น ๆ เมื่อมีการเกณฑ์แรงงาน เขาก็ มิได้ถูกเกณฑ์ เพราะทุกคนล้วนรู้ว่าเขาเป็นคนทุพพลภาพ ครั้นหลวงแจกจ่ายข้าวให้เปล่า แก่ประดาคนเจ็บป่วย เขาก็ได้รับแจกข้าวถึงสามดวงแลเพื่อนอีกสิบมัด ด้วยร่างกายอันพิการ นี้ เขายังสามารถดูแลตัวเองและใช้ชีวิตจนถึงบั้นปลายแห่งอายุขัยที่ฟ้ามอบให้ จะดีกว่าสัก เพียงไหน ถ้าเขามี “คุณธรรม” อันพิการด้วย⁵⁹

ในชีวิตมนุษย์นั้นเต็มไปด้วยภัยพิบัติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความตาย ความพิการทาง ร่างกาย ภัยพิบัติอันมีที่มาจากสังคมหรือการปกครอง แต่ถ้ามนุษย์เรียนรู้ที่จะหลอมรวมตัวเอง เข้ากับกระบวนการแปรเปลี่ยนของธรรมชาติแล้ว ภัยพิบัติเหล่านี้ก็ไม่ใช่เรื่องที่น่าหวาดหวั่นหรือ น่าเศร้าอีกต่อไป ตรงกันข้าม ในท่ามกลางภัยพิบัติเหล่านั้นนั่นเอง ที่วิถีชีวิตอันเสรีและเป็นหนึ่ง เดียว กับมรรควิธีนั้นดำรงอยู่ ซึ่งจะปรากฏขึ้นก็ต่อเมื่อมนุษย์ยุติการแบ่งแยกยึดมั่น และหยุด ท่าที่ที่มุ่งการวิเคราะห้แยกแยะให้ค่าด้วยอคติและความเชื่ออันตายตัวต่าง ๆ หันมาดำเนินชีวิต - เล่นล้อกับชีวิต ด้วยท่าทีของการหลอมรวมเชิงสุนทรียะนั่นเอง

⁵⁹ มานพ อุดมเดช, อ้างแล้ว, บทที่ 4, หน้า 133. ; “คุณธรรมอันพิการ” น่าจะหมายถึง การหันไปจากการยึดมั่นอยู่กับความเชื่อต่าง ๆ ในสังคมที่ครอบงำอยู่ ตัวอย่างเช่น ความคิด แบบขงจื่อ